

El Govern Civil de Barcelona al segle XIX : desenvolupament institucional i acció política

Manel Risques Corbella

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tdx.cat) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tdx.cat) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tdx.cat) service has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized neither its spreading and availability from a site foreign to the TDX service. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service is not authorized (framing). This rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

**EL GOVERN CIVIL DE BARCELONA
AL SEGLE XIX:
DESENVOLUPAMENT INSTITUCIONAL
I ACCIÓ POLÍTICA**

Tesi doctoral

Manel Risques Corbella

Director: Dr. Borja de Riquer i Permanyer

Departament d'Història Contemporània
Universitat de Barcelona

Abril 1994

Capítol 6

**LA DIRECCIÓ
DE L'ORDRE PÚBLIC PROVINCIAL
O LA MILITARITZACIÓ DE LA
POLÍTICA**

6.1.- DE QUIN ORDRE ?.

El caràcter oligàrquic del règim tenia una conseqüència especialment significativa: la manca de consens i la incapacitat d'integració política les quals coses determinarien que l'exercici del domini político-social exigís una forta repressió, sense esclatxes, sobre el conjunt de la societat. Aquesta repressió tindria una gradació qualitativa -i quantitativa- que s'esglaiaria des dels nivells ideològics, als de les formes de sociabilitat fins els directament polítics. El primer d'ells, podria identificar-se amb el control sobre la moralitat i els costums, les representacions teatrals, les publicacions, etc. El segon nivell s'ajustaria a l'àmbit de l'associacionisme: si l'obrer tindria una especial rellevància, no hi mancava el control sobre les institucions patronals, culturals (Clavé...) etc. El nivell directament polític afectaria no només a la repressió sobre les opcions polítiques que aspiraven a desplaçar els moderats del poder sinó als grups que formulaven públicament qualsevol tipus de reivindicació col·lectiva davant un altre grup social o bé directament al govern.

La intervenció repressiva de l'autoritat governativa en els dos primers nivells, que hem analitzat anteriorment, s'efectuava a través de mitjans coactius que, en principi, no implicaven la utilització de la violència física directa: avisos, prohibicions, multes i suspensions principalment. Això no exclouïa que per tal de dur a cap aquestes comeses s'hagués de recórrer a la coacció física directa com podia esdevenir-se en el cas de les detencions. Era l'àmbit propi (que no excussiu) del governador civil. La intervenció repressiva en el nivell directament polític requerí sempre de l'exercici de la violència física, material. Era l'àmbit propi (i exclusiu) de l'autoritat militar en el que, amb caràcter subordinat, podia intervenir el governador civil. Finalment caldria senyalar la gran problemàtica de la delinqüència no política sobre la qual la repressió la dirigia, en principi, l'autoritat civil.

Aquesta delimitació provenia del fet que la confrontació a l'àmbit polític implicava sempre, alteració de l'ordre públic i que, conseqüentment, podia derivar en l'alteració de l'ordre social molt encorsetat, fet a la mida exclusivament de l'oligarquia dominant. La incapacitat d'aquesta per assumir demandes o reivindicacions implicava que la formulació incidís directament en el sistema de domini vigent la qual cosa es traduïa en la sistemàtica de donar-hi respostes violentes que deixava a mans d'un aparell repressiu militaritzat en el qual l'exèrcit lluny d'esdevenir la força de reserva que pretenia González Brabo, en detentava la direcció: d'una banda mitjançant la intervenció directa al carrer i de l'altra, a través de la militarització de les forces policials i del seu control efectiu, fins el punt que des de capitania se'n decidia llur deslegament real.

L'especial imbricació dels sectors militars amb l'oligarquia civil es traduï, dins l'Estat, en una clara distribució de les funcions afavorida per l'escàs desenvolupament institucional -que no burocràtic-. La configuració d'aquest com a simple instrument de domini de classe sense cap projecte nacional definit al darrera sinó com a defensor d'un conglomerat d'interessos mercantils, financers i agraris, no permetia altra opció: la feblesa de les bases socials del règim moderat -i per tant les del propi règim- requerien d'una protecció "bunkeritzada" que només l'exèrcit podia oferir: o, amb més precisió, que només els sectors de l'exèrcit vinculats al moderantisme podien oferir. A canvi, la participació militar no només es produïa en els negocis i en els beneficis obtinguts del peculiar desenvolupament capitalista que s'estava impulsant, sinó que -i aquest és l'aspecte que més ens interessa remarcar- va significar el sancionament de l'hegemonia militar en la direcció política estatal en el sentit

que hem donat anteriorment a aquest terme: regular les relacions amb els altres grups humans i socials que no participaven en el règim moderat. D'això se'n derivaria a més, un alt grau d'autonomia militar.

D'altra banda, la problemàtica esmentada s'inseria en un context forçosament més ampli des del moment que la conservació de l'ordre públic era màxima aspiració política del conjunt de grups socials que s'aplegaven sota el moderantisme, es plantejava exclusivament en termes de repressió i assolía la categoria de condició indispensable per al funcionament del règim. Cánovas Sánchez ha senyalat que

...La sobrevaloración del orden público...⁴³⁶

fou un dels principis rectoris del programa del partit i, per extensió -podríem afegir- de la idiosincràsia del règim. Sobrevaloració o no, el fet indiscutible fou que la garantia de l'ordre públic esdevingué obsessió permanent del moderantisme i aixopluc legitimador de qualsevol acció governativa fins el punt de justificar tota acció desnaturalitzadora d'un règim liberal. Jaume Balmes definiria cruament aquest ser i no ser del règim en les seves reflexions sobre la preponderància militar en l'Estat liberal. La seva proposta era l'enfortiment del poder civil com a mitjà de reducció progressiva -fins arribar a llur plena liquidació- de la susdita preponderància: l'alternativa però, havia de superar un únic perill que podia condicionar tot el procés fins i tot l'acompliment de l'objectiu plantejat i que no era altre que el manteniment de l'ordre públic:

...en la alternativa de tolerar los mandos militares, o dejar abandonado el país a merced de pasiones turbulentas y proyectos insensatos, es mejor resignarse a los inconvenientes que trae consigo el mando militar, sino hay otro medio eficaz para la conservación del orden público...⁴³⁷

Així doncs, en una situació extrema, l'il.lustre vigatà abdicava de la realització dels seus anhels civilistes i es decantava en favor de la continuïtat del predomini militar perquè era preferible això als perills que representava l'alteració de l'ordre social: l'ordre públic esdevenia així el veritable eix vertebrador de l'Estat moderat, l'estructuració i funcionament del qual depenia, en bona part, de la forma com aquest tema es resolgués.

Des d'una altra perspectiva Calderon Collantes explicitava la raó última que, per a ell, justificava la utilització de qualsevol mitjà per tal de garantir la conservació de l'ordre públic per damunt de tot: el perill d'una hipotètica revolució proletària davant la qual

⁴³⁶ CANOVAS SANCHEZ, Francisco, El Partido Moderado. Madrid, C.E.C. 1982, p. 14.

⁴³⁷ BALMES, Jaime, La preponderancia militar, a <<El Pensamiento de la Nación>> 111, Barcelona 18 de març de 1846. Aquest article es troba reproduït íntegrament a Jaime BALMES, Política y Constitución. Selecció de textos i estudi preliminar de Joaquín VARELA SUANZES, Madrid, C.E.C. 1988, p. 319-326.

...Prefiero que se cierren (les) puertas (del Congreso) para mí y para todos los de mi clase, con tal que no vea un Congreso, como puede suceder, compuesto de proletarios que pongan en alarma todas las clases de la sociedad, y que haga expoliación, en una noche, de bienes legitimados en el transcurso de muchos siglos...⁴³⁸

Per ambdúes bandes, el recurs als "generals" quedava legitimat. La conservació de l'ordre públic esdevindria l'element sobre el qual havia de giravoltar l'acció governativa per tal d'impedir que pogués arribar-se a confirmar l'amenaça anterior formulada en data tan precoç com era l'any 1844. El perill afectava als propietaris als quals pertanyia, en exclussiva, el bastiment de l'Estat i la representativitat a les institucions; la impossibilitat total de qualsevol altre inclusió obligava al règim a estar permanentment alertat contra els no propietaris. El fossat entre ambdós sectors (propietaris i no propietaris) només permetia l'existència d'un ordre social afermat sobre una política d'ordre públic dura, de domini a través de la força; i, a l'inrevés, de la fractura d'aquesta política només se'n podien derivar conseqüències revolucionàries, de fallida de l'Estat, raó per la qual cap escletxa no era possible. Així qualsevol conflicte esdevenia un risc excessiu davant el qual l'única opció era la repressiva.

La importància de la comesa era excessiva per deixar el seu compliment a una autoritat civil mancada de mitjans: en definitiva s'aniria a parar a la regulació "de facto" de l'administració de la repressió sota direcció de l'autoritat militar la qual assumiria el monopoli de la violència legal directament a través de l'exèrcit, de la jurisdicció militar i de les lleis d'excepció⁴³⁹ i indirectament a través de la completa militarització del conjunt de la política d'ordre públic (domini sobre l'autoritat civil i sobre l'aparell policial, mediatització de l'administració estatal)⁴⁴⁰. D'aquesta forma, el testimoni de Bulwer recollit per Christiansen esdevenia una mostra eloquent del que hem dit

...Los jefes políticos no son aquí jefes políticos, ni los intendentes son intendentes, ni los alcaldes son presidentes de sus ayuntamientos. La distribución de fondos públicos se altera por voluntad del capitán general; otro

⁴³⁸ D.S.C., p. 608. Citat a Miguel Angel MEDINA MUÑOZ, La reforma constitucional de 1845, a <<R.E.P.>> 203, Madrid 1975, p. 93.

⁴³⁹ La proclamació d'estats de setge i la suspensió de les garanties constitucionals foren els mitjans habituals d'intervenció militar, que es veié afavorida a més perque la inexistència de cap regulació jurídic-constitucional dels estats d'excepció posà sota l'arbitri dels capitans generals la seva implantació, tot emparant-se en la vigència de la llei 17 d'abril de 1821 com única norma en ús. Vide BALLBE, Manuel, Orden público y militarismo en la España constitucional (1812-1983). Madrid, Alianza 1983; i CRUZ VILLALON, Pedro, El estado de sitio y la Constitución. Madrid, C.E.C. 1980.

⁴⁴⁰ Com senyala RECASENS, A., Policía y control social: problemas de construcción y definición jurídica y social, t.d. U.B.1989, el que caracteritza una policia no és tant la seva estructura funcional o institucional sino ..su posición en el conjunto del aparato represivo del Estado..., p. 87.

jefe militar se encarga de la policía...⁴⁴¹

6.2.- EL GOVERNADOR CIVIL DE BARCELONA I LES FORCES POLICIALES.

6.2.1.- Els decrets de 26 i 30 de gener de 1844.

Els reials decrets de 26.gen.1844 i 30.gen.1844 de creació i organització del ram de protecció i seguretat pública i reglament complementari⁴⁴², van constituir el punt de partença de la creació d'un model de forces policials que es mantindrà fins a finals del segle XX (amb un intent de rectificació efímer i impoprtant durant la II República), i que liquidava definitivament el model basat en la milícia nacional.

Segons López Garrido la finalitat del RD., 26.gen.1844 era triple: ressucitar l'aparell policial que Espartero havia dissolt l'any 1840, posar en mans de l'autoritat governativa les competències de policia i seguretat pública i, finalment

...crear un entramado extenso de poder que permitiese la expansión de la acción del Estado. El decreto crea sucesivos escalones jerarquizados para lograr este objetivo: ministro de la Gobernación; jefe político en cada provincia; comisario de distrito y celador en cada barrio de las capitales de provincia; comisarios y celadores en pueblos cabezas de partido o de crecido vecindario. Como se ve hay un mimetismo estructural hacia el Ejército en la pirámide de poder civil que quiere erigir el Gobierno. Para González Bravo ésa era la única forma de establecer un aparato equilibrador del bloque militar...⁴⁴³

⁴⁴¹ Així describia Bulwer l'administració d'Aragó i de Catalunya l'any 1844. Reproduït per CHRISTIANSEN, E., Los orígenes del poder militar en España , 1800-1854. Madrid, Aguilar 1973, p. 139.

⁴⁴² Ambdós decrets han estat repetidament tractats i analitzats. Els estudis més rellevants al respecte són els de LOPEZ GARRIDO, Diego, La guardia civil y los orígenes del Estado centralista. Barcelona, Crítica 1982, p. 80 i ss., reproduïx íntegrament el RD.26.gen.1844, p. 185-188; El aparato policial en España. Barcelona, Ariel 1987, 44-45. TURRADO VIDAL, Martín, Introducción a la historia de la policía, vol.1: La policía desde 1766 a 1873. Madrid, Dirección General de Policía 1985, p. 125 i ss. BARCELONA LLOP, Javier, El régimen jurídico de la policía de seguridad. Oñati, HAEE/IVAP 1988, p. 62-63. També tenen interès les obres del tinent coronel de la Guàrdia Civil i doctor en dret, especialitzat en administració policial Antonio MORALES VILLANUEVA, Las fuerzas de orden público. Madrid, San Martín 1980, p. 79 i ss.; i Administración policial española. Madrid, San Martín 1988, p. 170 i ss.

⁴⁴³ LOPEZ GARRIDO, D., op.cit., Barcelona 1982, p. 82.

La comesa d'aquests comissaris i zeladors era tenir cura de l'ordre interior i de la protecció i seguretat de les persones i béns, funcions que quedarien precisades en el posterior reglament en tant que el darrer article del decret⁴⁴⁴ donava cos legal a la creació posterior de la Guàrdia Civil, que hauria de ser la força coactiva, dependent del ministeri de la Governació, que garantís la seguretat pública i desplaqués en aquesta tasca a l'exèrcit, que havia de quedar com a força de reserva⁴⁴⁵.

El reglament de 30 de gener distribuïa jeràrquicament les funcions dels comissaris (que duïen a cap la inspecció de tot el que feia referència al ram en el seu districte, sota la dependència del cap polític) i dels zeladors (subordinats als comissaris) dins l'àmbit del que podríem considerar policia administrativa: formació de padrons (de veïns, de forasters i estrangers, i dels establiments que necessitaven llicència governativa: fondes tavernes, cafés...), expedició de passaports i llicències; i de policia de seguretat: els comissaris -no els zeladors- podien arrestar els delinqüents però no podien imposar multes ni entrar a les cases sense consentiment del propietari llevat que els acompanyés el tinent d'alcalde corresponent o dos veïns "honrats"; sí que podien entrar a tots els llocs (cafés, botigues...) on s'hi reunís gent. Així mateix estaven obligats

...a prestar en cualquier hora del día y de la noche el auxilio de su autoridad á todo vecino que con justo motivo reclame su protección... (art. 10)

i a auxiliar l'autoritat municipal. Es fixaven els sous en funció de la categoria de la població on prestessin el servei⁴⁴⁶, havien de viure al districte (comissaris) i al barri (zeladors), i havien de ser perfectament identificables mitjançant la corresponent insígnia. La darrera cosa que volem remarcar, és que el comissari era un càrrec de nomenament reial a partir de la terna proposada pel CP (art. 13) i el zelador era designat directament pel CP (art.31)⁴⁴⁷. Poc després s'incorporarien en aquest esquema els agents uniformats que, a les ordres del zelador, tindrien la funció de

...rondar constantemente de día y de noche las calles de la demarcación, para velar por el cumplimiento de las órdenes de la autoridad en punto a la Policía

⁴⁴⁴ Art.10º. El ministro de la Gobernación de la Península propondrá con la urgencia que el servicio público reclama, la organización de una fuerza especial destinada a proteger eficazmente las personas y las propiedades.

⁴⁴⁵ LOPEZ GARRIDO, D., op.cit., Barcelona 1982, p. 81-86.

⁴⁴⁶ El sou del comissari de Madrid es fixava en 14.000 rs; el de Barcelona, que corresponia a capital de 1ª era de 12.000 rs. Els zeladors cobrarien 4.000 rs. anuals a Madrid i 3.500 rs. a Barcelona.

⁴⁴⁷ TURRADO VIDAL, M., op.cit., Madrid 1985, considera que aquesta facultat del CP obria el camí a la politització de la policia en el sentit que ...el jefe político tenía la imperiosa necesidad de colocar a sus clientes políticos, si quería ganar las elecciones, con lo cual el salto a la politización completa era prácticamente inevitable, y esto fue precisamente lo que sucedió..., p. 125.

Urbana, evitar las pendencias y los escándalos, y, sobre todo, amparar eficazmente la seguridad individual y los demás derechos de los ciudadanos... (art. 28)⁴⁴⁸

Diferents canvis d'escassa transcendència en l'organització del ram, que mantingué sempre la total subordinació al governador civil, s'anirien produint fins el 1854 en que el nou règim progressista encapçalat pel general Espartero el desmuntaria⁴⁴⁹ i retornaria al model milicià.

6.2.2.- El ram de protecció i seguretat pública a Barcelona.

Fou Pavia qui va publicar les disposicions anteriors a Barcelona⁴⁵⁰ en un marc determinat per la proclamació de l'estat d'excepció el 31 de gener per part del baró de Meer, mesura que fou extesa a la resta de Catalunya el 2 de febrer de 1844⁴⁵¹; i en el que Manuel Pavia havia ocupat el càrrec de CP de Barcelona en detriment de Francisco de Paula Lillo. En aquesta conjuntura l'interès de les autoritats superiors passava més aviat per la creació de les Rondes de Seguretat Pública de Catalunya sota direcció del Capità General, d'acord amb el reglament de 17 de febrer de 1844 dictat per aquesta autoritat⁴⁵², que no pas per posar

⁴⁴⁸ Aquests agents van crear-se inicialment només a Madrid (5 a cada barri, un dels quals amb la categoria de caporal); posteriorment s'extendrien a les principals poblacions i la seva presència arreu seria general tal com confirma la RO. 6.gen.1848, que canvià la seva denominació d'agents de protecció i seguretat per la de "Cuerpo de Salvaguardias". Per RD.25.feb.1852 el Cos Civil de Protecció i Seguretat passà a denominar-se "Cos de Vigilància". Vegeu, sobre aquests canvis, TURRADO VIDAL, M., op.cit, Madrid 1985, pp. 129 i ss.

⁴⁴⁹ RD., 13.set.1854.

⁴⁵⁰ BOP., 24 i 29.feb.1844.

⁴⁵¹ BOP., 15.feb.1844.

⁴⁵² Aquest cos fou creat pel baró de Meer. El 17.feb.1844 publicava el seu Reglament provisional (BOP., 11.mar.1844) en el que s'establia la seva implantació als pobles on hi hagués comandant d'armes o allà on calgués i estava formada per un comandant i diversos zeladors (art.1), tenien com a finalitats pròpies la ...persecución de los rateros y malhechores (...) la conservación del orden público (...) la represión del fraude o contrabando (art.2); depenien del comandant d'armes i auxiliaven els mossos d'esquadra i les rondes volants (art. 3); els detinguts passaven a la jurisdicció del comandant d'armes que era l'encarregat de practicar les primeres diligències. Era un cos de seguretat totalment militaritzat, complement dels mossos d'esquadra, sufragat pels pobles a través d'una contribució fixada per las Diputació. Passaren d'uns efectius de 8 caporals, 11 sotscaporals i 108 mossos (dades de MADDOZ, Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España. El Principat de Catalunya. Madrid 1845 (reed. Barcelona, Curial 1985), p. 327), a comptabilitzar un total de 1211 homes que integraven 46 rondes a finals de setembre de 1848. El 15 d'octubre d'aquell

en planta una força policial dependent de l'autoritat civil -autoritat sobre la qual, recordem-ho, el mateix Pavia havia manifestat profundes reticències-.

No seria fins a l'efectiva presa de possessió de Lillo que s'organitzà el servei de protecció i seguretat a Barcelona d'acord amb les previsions anteriors: van crear-se quatre comissaries en correspondència als quatre districtes en que quedà dividida Barcelona, cadascuna d'elles subdividida en 10 barris que quedaven sota la vigilància dels zeladors els quals venien a substituir als anteriors alcaldes de barri⁴⁵³. Poc després d'aquest primer impuls, el nou CP, general Francisco Fulgosio va decidir la centralització en el Govern Polític de les oficines d'empadronament que s'havien creat a les comissaries de la ciutat i va reduir la tasca de comissaris i zeladors a la vigilància dels carrers⁴⁵⁴, reduint les funcions i atribucions que la legislació els havia atorgat i que els hi eren prescriptives. La planta i el cost del ram en aquests inicis fou el següent⁴⁵⁵:

4 comissaris	(a 12.000 rs)	48.000 rs. anuals
8 comissaris	(a 7.000 rs)	56.000 rs. anuals
53 zeladors	(a 3.500 rs)	185.500 rs. anuals
10 zeladors	(a 3.000 rs)	30.000 rs. anuals
3 agents-caporals	(a 2.555 rs)	7.665 rs. anuals
71 agents	(a 2.190 rs)	155.490 rs. anuals

la qual cosa significava que de forma immediata s'havien creat a Barcelona els agents de seguretat, inicialment implantats només a Madrid.

Sobre aquesta base s'aniria desenvolupant el que seria una de les constants del període: els persistens canvis en una organització policial que mai no arribaria a aconseguir una ordenació definitiva. Aquests canvis van ser impulsats tant des del ministeri de la Governació com pel mateix cap polític, que sovint els introduí amb l'aquiescència del capità general⁴⁵⁶.

any foren substituïdes pels "tercios de Cataluña", també d'obediència militar (PI i ARIMON, **Barcelona antigua y moderna. Barcelona 1854**, vol.1, p. 656).

⁴⁵³ El 23.mai.1844 va aprovar la nova divisió política de Barcelona en 4 "Cuarteles" amb el nom de "Casa Consistoriales", "Catedral", "del Pino" i "Teatro de la Santa Cruz" de 10 barris cadascun d'ells, que formaria part de les disposicions sobre "arreglo del ramo de Protección y distribución de la ciudad en cuarteles" publicades el 29.mai.1844, en les que s'establí l'organització descrita.

⁴⁵⁴ PI i ARIMON, A.A., op.cit., Barcelona 1854, vol.1, p.123.

⁴⁵⁵ MADDOZ, P., op.cit. p. 327.

⁴⁵⁶ Malgrat que no corresponia al seu àmbit competencial, la interferència del capità general en el funcionament policial esdevingué una pràctica relativament habitual. Així per exemple, el 7 de febrer de 1846 Manuel Breton va ordenar al CP Fernández Enciso que cessés dos dels comissaris de vigilància, fent ús d'unes atribucions que teòricament no li pertocaven. PI i ARIMON, A.A., op.cit., Barcelona 1854, vol.1, p. 123.

A Barcelona, per exemple, el CP Manuel Lassala va publicar a finals de desembre de 1846 les noves prevencions per a "el arreglo del ramo de protección y seguridad" que van significar, entre d'altres coses, el cessament de 3 comissaris de la capital i la seva substitució pels respectius alcaldes de barri⁴⁵⁷, els quals recuperaren unes atribucions que els hi havien estat arrabassades. La funcionalitat policial, en darrer lloc, seria un dels elements considerats pel consistori barceloní per tal de procedir a una nova divisió del casc urbà⁴⁵⁸.

Les reformes (i contrarreformes) organitzatives van continuar. L'1 de gener de 1848 el CP Manuel Gibert va suprimir la gestió policial dels alcaldes de barri i retornà al sistema de comissaris (un) i zeladors (cinc) als districtes i barris de la ciutat amb les funcions administratives (formació dels padrons dels veïns, forasters i establiments públics; expedició de passaports...) i repressives (persecució de la delinqüència, manteniment de l'ordre públic...) que els hi eren pròpies. Les comissaríes van quedar centralitzades al Govern Polític (a l'ex convent del Carme, Rambles cantonada Conde del Asalto) i també van instal·lar-se en aquest edifici els agents de seguretat, que van canviar tant la seva denominació pel de "Cuerpo de Salvaguardias" com l'uniforme⁴⁵⁹. L'1 de maig de 1848 el contingent d'agents uniformats era de 150 homes, havent duplicat doncs, en el lapse de quatre anys, el seu nombre, i assolint el màxim d'efectius del període⁴⁶⁰.

Aquest increment no pot estranyar en la conjuntura de temor a les repercussions de la revolució parisenca de 1848, la qual cosa va posar en en situació d'alarma tot l'aparell repressiu de l'Estat: així, la guàrdia civil va abandonar les seves ubicacions específiques en la geografia peninsular per tal de concentrar-se a la capital del regne i en alguna ciutat

⁴⁵⁷ BOP., 31.des.1846 i de 18.gen.1847, en els que es regulava l'actuació dels comissaris. Així mateix, les 11 comissaríes provincials van quedar reduïdes a cinc: Berga, Manresa, Vilafranca, Terrassa i Mataró.

⁴⁵⁸ ...Era a la verdad una anomalía muy chocante el que la municipalidad tuviese la población en cinco cuarteles, mientras que tanto la seguridad pública, como lo relativo a la Administración de Justicia se hallaba repartida en cuatro Distritos. Al proponerse la desaparición de dicha anomalía, hubiera querido la Corporación Municipal poder adoptar la división que tiene la Seguridad Pública, pero al realizar este proyecto muy ventajoso a primera vista, ha tropezado con inconvenientes que debe manifestar con toda franqueza... Aquests no eren altres que la dificultat que comportaria als barris amb un reduït nombre de veïns el pagament dels respectius "serenos" i la necessitat que cada alcalde disposés d'un sol "sereno". División del casco de Barcelona y su territorio de extramuros verificado por el Excmo. Ayuntamiento de la misma ciudad en 1847. Con la aprobación del M.I.S. Gefe Superior Político de la Provincia. Fou aprovat concretament el 12.jun.1847 éssent Valentí Esparó l'alcalde accidental de la ciutat.

⁴⁵⁹ RD., 6.gen.1848.

⁴⁶⁰ PI i ARIMON, A.A., op.cit, Barcelona 1854, vol.1 p. 123. Com veurem més endavant Guerola dona la xifra d'un 100 agents uniformats durant el seu mandat (1864).

important com Barcelona⁴⁶¹.

Malgrat les previsions adoptades, els successos de 23 de març i de 7 de maig a Madrid posaren en evidència la ineficàcia policial⁴⁶² raó per la qual el Cos de Protecció fou objecte d'una nova remodelació organitzativa -sense massa transcendència per la seva efimeritat⁴⁶³- d'abast exclusivament madrileny i que va consistir principalment en crear una "Dirección de Policía de Madrid" com organisme de centralització de l'acció policial -en detriment dels inspectors de districte, que es veieren molt disminuïts- i de comunicació directa amb el govern, i que restà investit d'unes àmplies atribucions⁴⁶⁴.

Les conseqüències dels fets de 1848 no es limitaren als anteriorment exposats sinó que van manifestar-se, en relació a la força policial de Barcelona, en una altra vessant molt més important: la institucionalització de la policia política secreta. Efectivament, els governadors civils havien rebut de Narváez l'autorització per utilitzar fons reservats de "Policia secreta" per tal d'activar la xarxa de delators i confidents, molt més eficaç que el servei policial "legal", i que proporcionava les dades informatives sobre les que havia de reposar l'actuació policial en l'àmbit de la repressió política⁴⁶⁵. La realitat d'aquesta pràctica va quedar oficialment reconeguda quan Narváez envià una

...Circular previniendo a los jefes políticos que desde 1º de enero del año 1849 cesan todos los gastos extraordinarios que las circunstancias hicieron autorizar para Policía Secreta...

⁴⁶¹ L'11 de maig de 1848 el govern considerà necessari concentrar a Madrid no només tota la força del 1er. Tercio -tan sols restaren al seu lloc alguns guàrdies en indrets de comunicació importants- sinó un total de 4.000 homes provinents de les altres províncies: els 3 de juny passaven revista als 4.000 guàrdies aplegats. També a Barcelona van concentrar-se els efectius del 2on. Tercio si bé la 3ª i 4ª cia. passarien posteriorment a la "gran concentració" de Madrid. Sobre aquests fets, MARTINEZ RUIZ, E., Creación de la Guardia Civil. Madrid, Editora Nacional 1976, p. 198-109.

⁴⁶² A Madrid l'activitat del cos fou gairebé nul·la i fou bandejat per la guàrdia civil. A Barcelona, tot i que els fets van ser irrellevants, participaren en la repressió l'exèrcit, la guardia civil i els mossos d'esquadra. Vegeu MARTINEZ RUIZ, E., op.cit, Madrid 1976, p. 202-203; SOLA, R., L'Institut Industrial de Catalunya: una peça clau en la modernització catalana, t.d., U.B., 1984, p. 118-121.

⁴⁶³ Fou novament alterat per RD., 30.des.1852 al que va reemplaçar un altre RD., 20.jul.1853 fins que una nova reforma va produir-se el 4.abr.1854, poc abans de la revolució de juliol que comportaria la supressió de la policia.

⁴⁶⁴ RD., 8.mai.1848. Sobre aquesta remodelació, vegeu TURRADO VIDAL, M., op.cit., Madrid 1985. vol. 1, p. 130-131.

⁴⁶⁵ Tindrem ocasió de constatar-ho més endavant en analitzar el mandat d'Antonio Guerola.

en la que reconeixia l'ampli ús d'aquests fons durant aquella conjuntura:

...Los aciagos sucesos del 26 de marzo, 7 de mayo, o los preparativos que se hicieron para realizarlos, los que se han intentado después para reproducirlos, los planes, en fin, de conspiración que con toda tenacidad se han proyectado en el presente año, obligaron al Gobierno a redoblar su vigilancia, a usar medios extraordinarios para la averiguación y descubrimiento de tales maquinaciones...⁴⁶⁶

D'aquesta forma, segons Turrado Vidal, al costat de la policia "pública" s'havia configurat

...una red subterránea, sumergida y en la sombra, que se manejaba con muchos menos escrúpulos, a través de unos fondos reservados, que se utilizaron muy abundantemente durante el tiempo que Narváez creyó que estaba en peligro de estallar la revolución...⁴⁶⁷

En aquesta favorable situació, a Barcelona, no només va procedir-se a l'activació del tram de confidents i espies inherents a la força policial sinó que va donar-se un pas més i es va crear un servei de policia secreta com a tal. En aquest sentit aniria previsiblement la interpel·lació parlamentària del diputat Sánchez Silva, presentada el 26 de març de 1849 sobre

...cierta orden circulada a todas las provincias mandando crear una fuerza armada cuya índole, entidad y costo le son desconocidas...⁴⁶⁸

Sota la protecció i la inspiració del capità general Manuel Pavia⁴⁶⁹ el cap polític

⁴⁶⁶ Enviada el 10 de desembre de 1848, passat el "perill" revolucionari. Reproduït a TURRADO VIDAL, M., op.cit., Madrid 1985, vol.1, p. 132. Anteriorment, l'existència de la policia secreta havia estat explícitament prohibida arran la consulta feta pel cap polític de Santander. El cap polític de Barcelona Lillo així ho va publicar al BOP., 23.mar.1844.

⁴⁶⁷ TURRADO VIDAL, M., op.cit., Madrid 1985, vol.1, p. 133. Com a exemple de l'actuació d'aquesta xarxa, Turrado senyala que ...se desterraron de Madrid más de dos mil personas, llegando incluso en mismo general a escribir una carta a los cabecillas de la conspiración para que desistieran de un empeño que podía costarles la vida: Sin estos gastos de "Policía secreta" es mucho más que probable que la conspiración no hubiese sido descubierta...

⁴⁶⁸ A.C.D., s.g., lligall 66/exp. 13.

⁴⁶⁹ SAURI, M.; MATAS, J., Manual histórico-topográfico, estadístico y administrativo o sea Guía General de Barcelona dedicado a la Junta de Fábricas. Barcelona 1849. Atribueixen directament a Manuel Pavia com a capità general la creació del "Comisario Especial de Vigilancia de la Provincia de Barcelona" amb l'objectiu de ...vigilar y perseguir a los malhechores, contrabandistas, vagos, desertores y a toda clase de criminales no solamente en esta capital sino en toda la provincia..., p. 94.

Manuel Gibert organitzava la "Comisaria especial de Vigilancia de la Provincia de Barcelona" amb oficina al mateix Govern Polític -de la qual dependria la famosa Ronda d'en Tarrés- l'1 de juliol de 1848⁴⁷⁰, la veritable policia política que seria dirigida pel comissari de protecció i seguretat, i propietari barceloní, Ramon Serra i Monclús, fins llavors comissari de protecció i seguretat pública al districte 3er. de la ciutat⁴⁷¹. Com gràficament ho va descriure Tresserra, des d'aquells moments la policia barcelonina constà d'una secció pública i d'una altra de secreta

...con intervención directa en lo político...⁴⁷²

Inicialment va constar de 20 homes (un d'ells amb categoria de caporal) que anaven de paisà,

⁴⁷⁰ PI i ARIMON, A.A., op.cit, Barcelona 1854 vol. 1, p. 125. BENET; MARTI, Barcelona a mitjan segle XIX. El moviment obrer durant el Bienni Progressista. Barcelona, Curial 1976, vol. 1, notes 59-60, p. 315-316, també donen aquesta data com la fundacional de la Ronda però s'inclinen a atorgar-ne a Ventura Diaz la paternitat basant-se en la carta que el 9 de juliol de 1851 Serra i Monclús va publicar a <<El Ancora>> 10.jul.1851 amb l'objectiu d'exculpar la ronda de l'assassinat de Cuello, en la que deia textualment que feia "cuatro años que desempeño el destino de comisario de protección y seguridad pública de la provincia" la qual cosa era certa ja que Serra i Monclús quan l'1 de juliol de 1848 fou encarregat d'organitzar la "Ronda" era comissari del districte 3er: ben segur que Gibert va posar-lo al front del nou "servei" a partir de l'experiència policial acumulada fins llavors.

TRESSERRA, Ceferí, Francisco de Paula Cuello. Barcelona, López Berganosi 1859, afirma que l'any 1851, en vigílies de Sant Joan, era ...el tercero, si mal no recordamos, de la fundación de la "doble" Ronda de vigilancia...

⁴⁷¹ Fou nomenat secretari Manuel Martínez de Láspara, zelador al matei districte. PI i ARIMON, A.A., op.cit, Barcelona 1854, vol.1, p.125. Sobre Serra i Monclús i altres de la ronda, com Jeroni Tarrés, i l'activitat que van dur a cap ens remetim a l'anàlisi que en fan BENET; MARTI, op.cit., Barcelona 1976, vol. 1, p. 314-328.

⁴⁷² TRESSERRA, C., op.cit., Barcelona 1859, p. 5. Semblava que el Ram de Protecció estigués abocat de forma prioritària a tasques administratives d'indubtable importància policial com eren els censos i padrons de la població resident i estrangera, etc. Així, per exemple, PI I ARIMON, op.cit. vol. 1, Barcelona 1854, reproduïx els acurats Estados del número de almas, con distinción de estados y sexos, de que se componía la población de Barcelona en 31 de diciembre de 1848, según el censo formado por el ramo de Protección y Seguridad pública, detallat per districtes, i també per edats, així com Estados del número de criados, forasteros y extranjeros de ambos sexos incluso en la población de Barcelona a fin del año 1848 també detallat per districtes, i Estado demostrativo de los extranjeros existentes en Barcelona, con expresión de vecindad, sexos, y clasificación de las naciones á que pertenecen, según los datos estadísticos que obran en la Sección de exptrangeros del Gobierno civil de esta Provincia.

tenien una insígnia d'identificació i disposaren de carta blanca en les seves actuacions⁴⁷³. Fou sens dubte, la força policial de caràcter civil més important de Barcelona en el terreny de la repressió política, guanyant-se una triste fama per la impunitat de la seva acció i l'arbitrarietat dels seus mètodes: l'animadversió popular va expressar-se sense embuts arran la revolució de juliol de 1854 quan els individus que eren identificats com a membres de la Ronda foren perseguits i agredits, fins el punt que la intervenció de la tropa n'impedí el linxament⁴⁷⁴.

La importància d'aquest cos s'hauria de vincular al fet que des del 29 d'agost de 1849 el capità general de Catalunya Manuel de la Concha va reclamar al llavors governador civil Miguel Tenorio que la Ronda passés directament a les seves ordres, mantenint des de llavors una mena de doble dependència de les autoritats civil i militar⁴⁷⁵: això explicaria l'ampli marge d'acció dels seus membres i la seva impunitat⁴⁷⁶. El marquès del Duero va ampliar amb 10 homes més la "plantilla" de la Ronda, la qual cosa significà que des del 15 de setembre de 1849 estava integrada per 30 individus⁴⁷⁷. El seu pressupost per l'any 1850 fou de 126.000 rs., a càrrec dels fons provincials⁴⁷⁸; l'any 1854 havia disminuït a 90.500 i la mateixa Diputació va queixar-se d'aquesta partida considerant-la ja innecessària perquè havien desaparegut les circumstàncies que havien provocat la seva creació i all.egant que, en tot cas, la força policial havia de ser pagada per l'Estat⁴⁷⁹.

⁴⁷³ TRESSERRA, C., op.cit., nota 2 p. 6 diu que ...Una de las pruebas de descargo que dio Gerónimo Tarrés, segundo de Serra y Monclús, en la causa que se le instruyó por la muerte dada a Ros d'Espolla, fue la presentación de una "carta blanca" en que se mandaba a todas las autoridades le prestasen auxilio y obediencia. El fiscal de S.M. pidió a la Sala un tanto de culpa para el Sr. Don Ventura Díaz, gobernador civil de Barcelona; pero el gobierno desestimó la petición y no tuvo lugar...: en tractar-se d'una organització oficial, el governador no tenia responsabilitat.

⁴⁷⁴ Vegeu l'excel.lent narració que fan de la persecució popular dels membres de la Ronda, BENET, j.; MARTI, C., op.cit, vol. 1, p. 320-328.

⁴⁷⁵ TRESSERRA, C., op.cit., Barcelona 1859, informa que ...Recordamos haberse publicado una disposición gubernativa previniendo que los militares debían obedecer sin réplica á las intimaciones de la Ronda, dando luego ésta parte al comisario militar del distrito, etc., etc..., nota 1 p. 6, la qual cosa no seria possible sense la dependència de la Ronda al Capità General.

⁴⁷⁶ Només arran l'assassinat del Ros d'Espolla s'inicià procés contra un membre de la Ronda, Jeroni Tarrés: ...la causa principiò a instruirse en 1852 y terminó en 1855, recayendo contra el procesado Gerónimo Tarrés, la sentencia de 14 años de cadena... TRESSERRA, C., op.cit., Barcelona 1859, nota 2 p. 6.

⁴⁷⁷ PI I ARIMON, op.cit., Barcelona 1854, vol. 1, p. 125.

⁴⁷⁸ BOP., 20.feb.1850, aprovat pel governador Fermín Arteta.

⁴⁷⁹ CARRERA PUJAL, J., Historia política de Cataluña, vol IV La segunda guerra carlista y las revoluciones de 1848 y 1854. Barcelona, Bosch 1957, p. 232.

Podem fer una aproximació a l'activitat de la Comissaria Especial de Vigilància (CEV) i del Cos de Protecció i Seguretat Pública (CPiSP), i a l'especialització delictiva d'ambdós cossos, a través les estadístiques de "captures" que van dur a cap cadascun d'ells⁴⁸⁰. Abans però, volem fer algunes precisions al respecte ja que considerem que les xifres aportades tenen un exclusiu valor indicatiu tant perquè no ens ha estat possible el seu contrast i verificació amb d'altres dades⁴⁸¹ com per la seva fiabilitat intrínseca:

a/ respecte les "quantitats" apuntades desconeixem el procediment utilitzat per elaborar-les: el fet que el CPiSP practiqués les detencions per ordre dels comissaris, dels alcaldes o d'autoritats superiors (CP, jutges i autoritat militar), llevat de casos flagrants provocava una dispersió que desconeixem fins a quin punt queda recollida;

b/ la previsible competència entre ambdós cossos i entre ells i la nova guàrdia civil presenta un possibilitat d'"inflar" les xifres per reforçar la importància pròpia;

c/ el fet de reduir-se a computar les detencions no permet diagnosticar -tampoc no és el nostre objectiu- sobre l'abast de la "delinqüència" existent (la relació delinquent - fets delictius no és exacta) ni sobre l'eficàcia policial puix que no ens informa de la quantitat d'actuacions policials dutes a terme amb o sense èxit; i

d/ respecte de la naturalesa dels delinqüents, les classificacions utilitzades no sempre informen de la seva realitat: per citar un cas, no es estrany trobar que sota l'epígraf "Vagos" s'hi incloguin altres tipus com per exemple succeix en la relació que surt referent als detinguts sota aquest concepte pel juliol de 1848 en que dels 13 comptabilitzats n'hi havien 4 inclosos "que querían pasarse a la facción"⁴⁸².

Creiem doncs, que només podem atorgar un valor indicatiu a les relacions que aportem a continuació.

⁴⁸⁰ Les relacions de detencions les aporta PI i ARIMON sense especificar-ne la procedència: per la seva formulació i configuració semblen estadístiques oficials provinents del Govern Provincial.

⁴⁸¹ Ni als arxius del Govern Civil de Barcelona ni del Ministeri de la Governació tant a Madrid com a Alcalà de Henares no hem trobat cap tipus d'estadístiques al respecte. Només apareixen relacions de "captures" al BOP. però discontinuament ja que no hi consten tots els mesos, de tal forma que ens ha estat impossible reconstruir la sèrie completa d'aquests anys i ens hem quedat sempre amb dades fragmentàries: la més completa que hem realitzat ha estat la corresponent a l'any 1848, en que només manquen les dades dels mesos d'agost i setembre: els altres 10 mesos donen un total de 880 detinguts, la qual cosa atorga versemblança a la qualificació aportada per Pi i Arimon: 1001 (120 detencions en dos mesos entraria dins un marge de probabilitats important). Per l'any 1849 només surten al BOP les dades des de gener a juliol: 318 detinguts, la qual cosa tampoc no entra en contradicció amb la xifra de Pi i en ambdós casos la tendència a l'alça (1848) o a la baixa (1849) coincideix.

⁴⁸² BOP., 28.agt.1848.

1.- El Cos de Protecció i Seguretat durant els anys 1846, 1847, 1848, 1849 havia detingut respectivament 520, 760, 1001 i 413 persones⁴⁸³.

=====

QUADRE 1.

ESTADO de las capturas hechas por el Cuerpo de Protección y Seguridad Pública en los años 1846, 1847, 1848 y 1849, con expresión de los delitos que las motivaron.

DELITOS	1846	1847	1848	1849	Tot.
Por crimen nefando	-	-	-	1	1
Por asesinios	1	6	5	4	16
Por hurto	-	-	14	14	
Por armas prohibidas	4	15	11	-	30
Por bígamos	1	-	1	-	2
Por conspiradores	12	5	-	-	17
Por desertores	26	67	27	16	136
Por desobedientes a la autoridad	12	3	14	-	29
Por estafas	2	10	17	-	29
Por embriaguez	18	9	6	-	33
Por estrupo	-	1	-	1	2
Por exigir multas sin autorización	-	4	-	-	4
Por falsificadores	-	-	12	1	13
Por facciosos	-	16	27	-	43
Por indocumentados	56	74	70	-	200
Por jugadores	18	14	-	8	40
Por heridas causadas	28	20	39	38	125
Por ladrones	28	58	153	56	295
Por mendigos	-	-	3	-	3
Por infanticidas	-	1	-	1	2
Por insultos	8	11	19	-	38
Por pendencieros	2	3	9	-	14
Por promovedores de desórdenes	38	14	21	-	73
Por prostitutas	62	131	179	36	408
Por conato de suicidio	-	-	2	-	2
Por reclamados por varias autoridades	54	110	86	38	288
Por rateros	36	23	21	-	80
Por sospechosos de varios delitos	51	87	93	-	231
Por riñas	36	63	66	-	165
Por tener pasaporte de soltero					

⁴⁸³ Hem intentat contrastar aquestes xifres amb les relacions mensuals de detencions que surten al BOP.: el problema rau en la fragmentarietat de les dades que proporciona el BOP. puix que sense cap motiu aparent hi han mesos en que les dades no surten, la qual cosa ens impedeix formar sèries anuals completes.

siendo casado	-	1	-	-	1
Por fugarse de la casa paterna	-	-	1	-	1
Por fugarse de su marido	-	-	4	-	4
Por vagos	27	14	114	21	176
Por hechicera	-	-	1	-	1
Por faltas más ó menos graves	-	-	-	178	178
Total	520	760	1001	413	2694

Font: PI i ARIMON, A.A., Barcelona antigua y moderna, vol. 1. Barcelona 1854, p. 124.

- Des de l'1 de juliol de 1848 al 30 d'abril de 1850, la Comissaria especial va detenir 592 persones, 8 de les quals foren mortes en el moment de la detenció.

QUADRE 2.

ESTADO de las capturas verificadas por la Comisaría especial de Vigilancia de la Provincia de Barcelona desde su creación el 1º de julio de 1848 hasta el 30 de abril de 1850.

Por ladrones en cuadrilla	17
Por ladrones domésticos	9
Por ladrones comunes con muchísimas herramientas, ganzúas, llaves falsas, alhajas, efectos y dinero robado	88
Por cómplices en varios robos	6
Por encubridores de efectos, prendas y géneros robados	8
Por haber tomado parte en el secuestro de varias personas	15
Por acusados de haber cometido asesinatos	5
Por heridas causadas	15
Por fabricantes y expendedores de moneda falsa	7
Por encubridores de criminales	9
Por estafas	4
Por desertores de presidio	7
Por desertores del ejército	59
Por indocumentados y sospechosos	45
Por vagos	18
Por jugadores de juegos prohibidos, cogidos en fragante	60
Por facilitar pasaportes en blanco	2
Por fingirse empleados de la Ronda de Vigilancia	3
Por riñas con escándalo	8
Por prostitutas escandalosas	10
Por excesos de embriaguez	6
Por reclamados por el Capitán General	46
Por reclamados por el Gefe Político	11
Por reclamados por los Jueces de 1ª Instancia	36
Por reclamados por los fiscales militares	14

Por acusados de reclutadores de jóvenes para la facción	3
Por estar reunidos en una casa de campo con el objeto de formar una partida para sublevarse contra el gobierno	9
Por pertenecer á las filas carlistas y republicanas	42
Por conato de robo	2
Total	584

Font: PI i ARIMON, A.A., Barcelona antigua y moderna, vol. 1. Barcelona 1854, p. 125 - 126.

Podem comparar específicament les detencions practicades per ambdós cossos durant l'any 1850: 593 per part del CPiSP i 308 per la IEV

QUADRE 3.

Resum de les detencions practicades a Barcelona durant l'any 1850 pel Cos de Protecció y Seguretat Pública (CPiSP) i per la Inspecció Especial de Vigilància (IEV).

	CPiSP	IEV
eridas	62	5
incendiaris	3	-
reclamados diferentes autoridades	37	66
robo y hurto	101	-
ladrones	-	78
prostitutas	144	-
indocumentados	114	9
prófugos	3	1
monederos falsos	3	23
espendedores moneda falsa	-	3
estafas	-	1
desertores	3	13
desertores presidio	-	6
fugado torre Ciudadela	-	1
delitos y faltas leves	121	-
encubridores ó cómplices	-	13
vagos	-	14
sospechosos	-	10
sospechosos y cómplices	-	5
asesinos	-	15
armas prohibidas	-	2
juegos prohibidos	-	12
embriaguez	-	5

atropellos	-	...	1
dementes	-	...	1
revolucionarios	-	...	10
Total	593	...	308

Font: BOP., de 3.feb.1851.

=====
Aquestes estadístiques -insistim: de valor indicatiu-, ens permeten fer algunes consideracions. Per un cantó, si comparem els efectius de que disposaven una i altra força (uns 200 homes el CPiSP davant uns 30/35 de la IEV) amb la quantitat de detinguts (593 - 308), la proporció era prou significativa: aproximadament el 13% de la força policial havia practicat el 34% de les detencions. De l'altra, si ens atenem a nivell qualitatiu, caldria remarcar que de les detencions fetes l'any 1849 pel Cos de Protecció i Seguretat cap d'elles ho fou en concepte de "conspiradores", "desobedientes a la autoridad", "facciosos" o "promovedores de desórdenes" epígrafs que encobrien delictes de contingut polític (durant els anys 1846, 1847 i 1848 sí que n'hi consten) mentre que de les categories de detinguts per la secreta -categories que no segueixen la mateixa terminologia- 42 ho foren directament en concepte de "pertenecer á las filas carlistas y republicanas", 9 "por estar reunidos en una casa de campo con el objeto de formar una partida para sublevarse contra el gobierno" i 3 "por acusados de reclutadores de jóvenes para la facción"; a més, 8 eren qualificats de "criminales" que havien estat morts "por haber opuesto resistencia a mano armada contra la Ronda en el acto de su aprensión": un d'aquests "criminales" havia estat el republicà Cuello⁴⁸⁴. Els termes de la classificació eren clarament polítics la qual cosa no excloïa que amb d'altres de les denominacions relacionades, com "reclamados por el Capitán General" -46- (els desertors -59- constaven en un altre apartat) o pel "Gefe político" -11-, "Por los Jueces de 1ª instancia" -56- o "por los fiscales militares" -14- no hi tinguessin cabuda continguts d'aquest tipus. Així mateix, durant l'any 1850 l'únic epígraf de contingut directament polític: "revolucionarios" (amb 10 detinguts) correspon a la IEV, així com d'altres que podrien amagar un contingut semblant sota qualificacions més ambigües: "Reclamados por distintas autoridades", "sospechosos y cómplices", "encubridores ó cómplices" i "vagos" com mínim. En darrer lloc, si comparem aquestes xifres amb les corresponents a la guàrdia civil que aporta el mateix Pi i Arimon⁴⁸⁵ la diferència quantitativa era molt escassa:

⁴⁸⁴ Sobre l'assassinat de Cuello, vegeu TRESSERRA, C., op.cit., Barcelona 1859.

⁴⁸⁵ PI i ARIMON, op.cit, vol. 1, Barcelona 1854, p. 655.

QUADRE 4.**ESTADO de las aprensiones verificadas por la fuerza del segundo Tercio de la Guardia Civil en el año 1850 en las cuatro provincias de Cataluña.**

	1	2	3	4	5	6	Total
Barcelona	38	3	32	137	384	1	595
Tarragona	26	5	17	118	436	1	603
Gerona	43	20	24	288	422	14	811
Lérida	49	5	13	72	292	2	434
Totales	156	33	86	615	1535	18	2443

- 1 = "Ladrones"
2 = "Reos prófugos"
3 = "Desertores"
4 = "Delincuentes"
5 = "Faltas leves"
6 = "Contrabando"
-
-

Si a aquestes xifres hi afegíssim les detencions que aquest cos va practicar durant els anys 1846, 1847, 1848 i 1849⁴⁸⁶: 409, 430, 411 i 614, les diferències en favor del Cos de Protecció i Seguretat es farien notar si bé la relació seria inversa al considerar el conjunt de Catalunya, l'àmbit propi de la "benemérita". I qualitativament en aquest cas, els indicadors referents a l'acció política de la "benemérita" eren inexistents.

Les conclusions han de ser forçosament prudentes, gairebé a nivell de conjectures: una major especialització política per part de la IEV (l'assassinat de Cuello ho reforçaria) i, fins i tot, a nivell de la delinqüència comú, una major atenció als delinqüents de major rellevància. Aquest darrer aspecte podem inferir-lo tant per la gran quantitat de detencions "menors" (prostitutes, faltes lleus, lladres, pispes...) per part del CPiSP mentre que la IEV o gairebé no els contempla (només 10 prostitutes per exemple) o tenen una especificació de major relleu ("ladrones comunes con muchísimas herramientas etc." -88- que contrasten amb els 9 "ladrones domésticos" per exemple...). En aquest sentit pren una significativa importància que, per exemple, l'any 1851 el governador Ventura Díaz comunicués emfàticament que gràcies

...al celo del Comisario de Vigilancia Ramón Serra y Monclús...

s'havia procedit a la detenció de 2 membres d'una societat de moneders falsos a Terrassa⁴⁸⁷ o de la intervenció exitosa davant una quadrilla de lladres al Vallès que pretenien assaltar i

⁴⁸⁶ Vegeu l'apartat següent sobre la Guàrdia Civil.

⁴⁸⁷ BOP., 6.gen.1851

incendiar una casa⁴⁸⁸, en unes operacions que ambdós (Díaz i Serra) havien planificat amb antelació i de forma acurada.

Noves reformes del Cos de Protecció i Seguretat, que van quedar reduïdes a canvis de terminologia (des del 1852 passà a anomenar-se Cos de Vigilància) o que només afectaven Madrid⁴⁸⁹, no van provocar cap alteració remarcable en la configuració i el funcionament real del Cos a Barcelona. Aquí, significativament, la reorganització del Cos de Vigilància va moure's en la direcció d'ampliar l'experiència de la policia secreta al propi Cos, no ja amb una Comissaria especial com era la Ronda -que arran els assassinats del "Ros d'Espolla" i de F.P. Cuello va veure com els seus principals dirigents passaren a judici públic⁴⁹⁰- sinó a través de la formació d'una força de vigilància secreta dins el mateix Cos. Fou el governador civil, general de l'exèrcit Manuel Lassala⁴⁹¹ qui l'11 de març de 1853 n'impulsaria la creació:

1º. Desde el inmediato día 15 habrá un número de vigilantes que no vestirán de uniforme y se harán reconocer cuando sea necesario por una autorización que les firmaré y una medalla de latón que tendrán en su poder, con las letras V.P. y el número que en el registro tendrá el individuo.

2º Siendo la madrugada por lo regular la hora en que los criminales procuran cometer los delitos al retirarse los serenos del servicio, la mitad de la fuerza de vigilantes que no usan uniforme se distribuirá por los diferentes barrios de la ciudad, registrando a toda persona que les infunda sospecha, y caso de hallarles armas ocultas o herramientas y llaves con las que suelen abrir las puertas, los presentarán al jefe de policía para la indagación oportuna...

(...) 5º Hasta nueva orden se reconocerá por jefe del ramo de policía a D. Ramón Serra y Monclús...⁴⁹²

⁴⁸⁸ BOP., 3.mar.1851.

⁴⁸⁹ RD., 25.feb.1852 i Reglament de 21.mar.1852 que desenvolupava l'anterior decret. El Cos de Protecció i Seguretat passava a denominar-se de Vigilància i es reestructurava a Madrid. Sobre el contingut d'aquests decrets vide TURRADO VIDAL, M., op.cit. 1985, p. 133-138. I RD., 4.abr.1854 "dando una nueva organización al servicio de vigilancia pública y municipal de Madrid". Idem, p. 138-142.

⁴⁹⁰ Vegeu BENET;MARTI, op.cit. Barcelona 1976, vol.1, p. 317 i ss.

⁴⁹¹ Es curiós remarcar com a Barcelona, els canvis dins el ram de protecció i seguretat foren impulsats per governadors que eren militars.

⁴⁹² Circular d'11.mar.1853, BOP., 11.mar.1853. Aquesta decisió va motivar una irada interpelació parlamentària de Joan Prim el 6 d'abril de 1853. Es troba parcialment reproduïda a BENET; MARTI, op.cit., vol. 1, Barcelona 1976, p. 314-315.

Serra i Monclús⁴⁹³ va dimitir del càrrec el 28 de juny de 1853 éssent substituït interinament per Maties Villahermosa⁴⁹⁴. Poc després Lassala fou autoritzat a reformar altra vegada el Ram de Vigilància i Protecció, motiu pel qual va nomenar un nou comissari interí per dur a cap la comesa, Antonio Ruiz, que es trobava en situació de cessant després d'haver exercit el càrrec a Madrid⁴⁹⁵. L'abast d'aquesta reforma ens es desconeguda.

En qualsevol cas, la revolució de 1854 comportaria la supressió del Cos de Vigilància⁴⁹⁶ i la reinstauració del model milicià en tant que la caiguda d'Espartero significà la nova supressió de la Milícia⁴⁹⁷ i, amb el retorn dels moderats al poder el 12 d'octubre de 1856, la reestructuració del servei policial sota els paràmetres de Protecció i Seguretat Públiques⁴⁹⁸, desenvolupant les tasques que li eren pròpies.

L'any 1857, el Cos de Vigilància estava plenament organitzat a Barcelona ciutat:

a/ funcionalment constava de dues seccions: l'una s'encarregava del despatx dels negocis administratius (padrons diversos, informes, expedició de documents etc. i tenia les seves dependències centrals al govern civil) i l'altra, anomenada "d'operacions" abraçava les tasques repressives (persecució dels jocs prohibits, de la prostitució, de la vagància, dels robatoris, etc), les de protecció de les persones i les propietats, la conservació de l'ordre públic etc.

b/ orgànicament mantenia l'estructura piramidal típica: governador civil ---> 1 cap superior ---> 4 comissaris ---> 21 zeladors (4 d'ells en comissió, és a dir, sense demarcació geogràfica fixa) ---> agents uniformats: que en aquests moments constituïen una força integrada per 1 sergent 1er., 6 caporals 1ers., 10 caporals 2ons. i 120 agents. La novetat era que aquesta força uniformada es trobava concentrada en una caserna a la plaça de la Catedral nº 2. El Cos de Vigilància continuava distribuït en cadascun dels 4 districtes urbans, que mantenien la divisió en 10 barris (llevat del districte 1er, que en tenia 12)⁴⁹⁹.

⁴⁹³ Serra acabava de sortir de la presó i immediatament el governador Manuel Lassala va nomenar-lo Inspector del 1er. districte ...teniendo en cuenta la importancia y utilidad de sus servicios, en el ramo de vigilancia... 7.feb.1853 (B.O.P., 11.feb.1853); poc després passava a organitzar el nou servei de policia secreta.

⁴⁹⁴ BOP., 4.jul.1853. Això no significà la retirada de Serra i Monclús que continuaria com a sotsdelegat de vigilància fins que fugí de la ciutat arran la revolució de juliol de 1854.

⁴⁹⁵ BOP., 13.jul.1853.

⁴⁹⁶ RD., 13.set.1854.

⁴⁹⁷ R.O., 15.agt.1856.

⁴⁹⁸ RD., 5.nov.1856.

⁴⁹⁹ El Consultor. Nueva guía de Barcelona. Obra de grande utilidad para todos los vecinos y forasteros, y sumamente indispensable a los que pertenecen a la clase mercantil é industrial. por J.A.S. Barcelona 1857.

Si ens atenem altre cop a les detencions practicades, podem comprovar que per l'any 1859 -del que disposem dades oficials- la seva activitat era semblant a la que havia desenvolupat als anys 1846, 1849 i 1850⁵⁰⁰.

=====

QUADRE 5.

Persones detingudes l'any 1859 per Inspectors i Comissaris de Seguretat (IiC), Alcaldes (Alc.), Zeladors (zel.) i Agents de Vigilància (AV) a les 4 províncies catalanes.

t = total h = homes d = dones

IiC=Inspectors i comissaris; Alc=Alcaldes; Zel=Zeladors; Vig=Vigilants.

	<u>Barcelona</u>			<u>Girona</u>		
	t	h	d	t	h	d
IiC.	105	60	45	116	74	42
Alc.	43	9	34	6	4	2
Zel.	304	147	157	50	31	19
Vig.	50	42	8	6	5	1
Total	502	258	244	178	114	64

	<u>Tarragona</u>			<u>LLeida</u>		
	t	h	d	t	h	d
IiC.	19	7	12	27	26	1
Alc.	-	-	-	63	60	3
Zel.	29	15	14	19	13	6
Vig.	7	3	4	61	56	5
Total	55	25	30	170	155	15

⁵⁰⁰ En disposar de les dades de les altres 3 províncies catalanes permet constatar la seva gran diferència amb Barcelona la qual cosa reforça el caràcter eminentment urbà del Cos de Vigilància (constatació perceptible també amb les dades de les altres províncies espanyoles que relaciona l'esmentat document).

Font: Ministerio de la Gobernación. Dirección General de Gobierno, Aprehensiones realizadas en 1859 con distinción de quienes las efectuaron⁵⁰¹.

No consta cap reorganització del servei de la policia secreta com a tal ni tampoc no hem trobat cap disposició al respecte ni en relacions fragmentàries de persones detingudes durant 1867 i 1868 hi ha cap constància⁵⁰². Sí que continuà i de forma regular -mensual-, l'aportació pecuniària de fons del ministeri de la Governació als governadors en concepte de "policia secreta", és a dir per al manteniment del servei de confidents.

El que relaciona el document anterior són les detencions practicades per la Guàrdia Civil, la qual cosa permet establir una comparació entre ambdós cossos:

	Guàrdia Civil	Cos de Seguretat	Total
Barcelona	370 (365h + 5d)	502 (258h+244d)	872
Tarragona	469 (463h+6d)	55 (25h+ 30d)	524 (488h+ 36d)
LLeida	388 (381h+7d)	170 (155h+ 15d)	558
Girona	234 (226h+8d)	178 (114h+ 64d)	412 (340h+ 72d)

⁵⁰¹ Reproduit a MARTINEZ RUIZ, E, La delincuencia contemporánea. Introducción a la delincuencia isabelina. Granada, Universidad 1982. Apèndix 1.

⁵⁰² El caràcter fragmentari de les relacions que hem fet en base al B.O.P. d'aquests anys, resta valor a les dades aconseguides:

Detencions practicades per la Inspecció de Vigilància en octubre, novembre i desembre de 1867.

	oct.	nov.	des.
	h+d	h+d	h+d
heridas	5+0	3+0	1+0
falsificació de moneda	0+0	0+0	5+0
falsificación documento público	0+0	1+0	0+0
estafa	0+0	0+0	1+0
contraban	1+0	1+0	0+0
vagos	1+0	3+0	11+0
hurto	7+3	6+0	15+0
quimeras	0+0	0+0	3+0
prófugo de quintas	0+0	0+0	2+0
prostitutas	0+4	0+0	1+0
escándalos	3+0	4+1	4+0
Total	24	19	49

Font: BOP., 13 i 17.des.1867 i 10.gen.1868.

Crida l'atenció l'elevada proporció de detinguts pel Cos de Seguretat en relació a la Guàrdia Civil a Barcelona, en tant que aquesta proporció és molt menor a les altres províncies catalanes (ambdós fets constatables també pels anys 1846-1850 com hem vist):

	Guàrdia Civil	Cos de seguretat
Barcelona	43%	57%
Tarragona	89%	11%
LLeida	70%	30%
Girona	57%	43%

I si traslladem la comparació a nivell de tot l'Estat, queden ben agrupades les províncies més urbanitzades en les quals la intervenció del Cos de Seguretat va assolir unes dimensions més àmplies, que les zones més ruralitzades on, clarament, s'imposà la "benemèrita".

=====

QUADRE 6.

Detencions practicades per la Guàrdia Civil i el Cos de Protecció i Seguretat. 1859.

	<u>Guàrdia Civil</u>		<u>Cos de Seguretat</u>		<u>Total.</u>	
Madrid	26%	(2301)	74%	(4832)(1876)	100%	(9009)
Cadis	37%	(1149)	63%	(725)(1196)	100%	(3070)
Sevilla	23%	(678)	77%	(2188)(76)	100%	(2942)
Màlaga	31%	(886)	69%	(1612)(337)	100%	(2835)
Còrdova	42%	(1138)	58%	(1265)(337)	100%	(2740)*/2403
València	23%	(553)	64%	(1503)(52)	87%	(2419)**/2392
Granada	58%	(1390)	42%	(951)(52)	100%	(2393)*/2341
Jaen	76%	(1168)	24%	(326)(52)	100%	(1546)*/1492
Avila	93%	(1183)	7%	(38)(52)	100%	(1273)*/1221
Huelva	94%	(1139)	6%	(40)(28)	100%	(1207)*/1180
Saragossa	58%	(665)	42%	(449)(29)	100%	(1143)
Oviedo	77%	(705)	23%	(146)(61)	100%	(912)
BARNA	42%	(370)	58%	(459)(43)	100%	(872)*/ 838
Múrcia	26%	(217)	74%	(502)(113)	100%	(832)
Corunya	38%	(302)	62%	(145)(357)	100%	(804)
Valladolid	25%	(195)	75%	(443)(139)	100%	(777)
Alacant	62%	(549)	38%	(272)(64)	100%	(885)*/ 743
Badajoz	76%	(557)	24%	(86)(90)	100%	(733)
Pontevedra	73%	(546)	27%	(116)(90)	100%	(752)*/ 662
Navarra	40%	(261)	60%	(160)(224)	100%	(645)*/ 642
Palència	67%	(576)	33%	(63)(224)	100%	(863)*/ 639
Santander	52%	(303)	48%	(274)(9)	100%	(586)

Salamanca	90%	(513)	10%	(49)(9)	100%	(571)* / 562
LLEIDA	70%	(388)	30%	(107)(63)	100%	(558)* / 556
Orense	69%	(384)	31%	(145)(28)	100%	(557)* / 537
TARRAG.	90%	(469)	10%	(55)(-)	100%	(524)
Osca	75%	(423)	25%	(111)(28)	100%	(562)* / 522
Almeria	90%	(492)	10%	(25)(28)	100%	(545)* / 492
Teruel	84%	(425)	16%	(55)(28)	100%	(508)* / 480
Illes Balears	60%	(275)	40%	(172)(15)	100%	(462)* / 455
Lugo	90%	(405)	10%	(30)(15)	100%	(450)* / 435
Guadalajara	63%	(276)	37%	(147)(15)	100%	(438)* / 423
GIRONA	57%	(234)	43%	(172)(6)	100%	(412)
Burgos	55%	(220)	45%	(1867)(16)	100%	(403)* / 401
Albacete	51%	(198)	49%	(140)(52)	100%	(390)
Segovia	72%	(306)	28%	(69)(52)	100%	(427)* / 369
Ciudad Real	58%	(238)	42%	(123)(52)	100%	(413)* / 363
Toledo	45%	(155)	55%	(79)(114)	100%	(348)
Zamora	61%	(268)	39%	(60)(114)	100%	(442)* / 328
LLeó	79%	(223)	21%	(54)(4)	100%	(281)
Càceres	87%	(255)	13%	(22)(16)	100%	(293)* / 280
Castelló	81%	(213)	19%	(15)(34)	100%	(262)* / 256
Logronyo	53%	(151)	47%	(101)(34)	100%	(286)* / 241
Alaba	57%	(99)	43%	(41)(34)	100%	(174)* / 140
Conca	63%	(119)	37%	(35)(34)	100%	(188)* / 137
Sòria	53%	(49)	47%	(38)(5)	100%	(92)
Biscaia	44%	(39)	56%	(47)(2)	100%	(88)* / 87
Guipúscoa	80%	(73)	20%	(10)(8)	100%	(91)* / 81
Illes Canàries -			100%	(10)(8)	100%	(18) -
Total		23.721		24989		49021 / 47411

* Xifres rectificades en funció de la suma total: en el document no coincidia el total amb la suma dels parcials raó per la qual hem optat per ajustar les quantitats. Al costat, la xifra que consta al document.

** El 100% cal completar-lo amb les detencions practicades pel Cos de "Fusilers": 304 (13%).

Font: Ministerio de la Gobernación. Dirección General de Gobierno. Aprehensiones realizadas en 1859.⁵⁰³

⁵⁰³ Partint del caràcter indicatiu d'aquestes xifres cal remarcar com Barcelona ocupa el 13è lloc en aquest "rànkung" de detencions la qual cosa o bé questiona l'eficàcia de les forces policials barcelonines, o bé senyala el protagonisme repressiu de l'autoritat militar i dels cossos repressius que depenien directament d'ell com els mossos d'esquadra.

Així mateix es posa de manifest la situació d'equilibri entre Guàrdia Civil i Cos de Seguretat en les zones més urbanitzades, fins i tot el clar predomini d'aquest últim en determinades ciutats com Madrid, Cadis, Sevilla i València. Això no amaga que a 40 de les

La reforma més important del Cos de Vigilància fins 1868 va produir-se l'any 1863⁵⁰⁴ en que la reorganització comportà una definició més clara de les diverses categories i sous del funcionariat que el composava, desapareixent definitivament les figures del comissari -que seria substituït per la de l'Inspector (teòricament se n'assignava un a cada districte judicial)- i dels zeladors, i reforçant la diferenciació entre els funcionaris de paisà (inspectors, secretaris i oficials) i els uniformats (caps de vigilància, sotsinspectors i vigilants). Finalment, davant la necessitat d'una major coordinació dels inspectors a cada província es crearia poc després la figura de l'Inspector General de Vigilància (RD., 20.nov.1867) a cadascuna d'elles, que despatxava directament amb el governador civil⁵⁰⁵.

L'estructura de la policia barcelonina l'any 1864 s'ajustava exactament a la reorganització descrita anteriorment: el personal "civil" estava format per 5 inspectors (1 a cada districte més un altre pels afores), 5 secretaris (idem) i 15 oficials de vigilància: 5 de 1^a i 10 de 2^a (1 i 2 respectivament, a cadascuna de les oficines dels districtes). La composició del funcionariat d'uniforme era la següent: 2 caps de vigilància, 5 sotsinspectors (distribuïts per districtes) i uns 100-120 vigilants (20 de 1° i la resta de 2ª classe, a la caserna de la plaça de la catedral. L'única novetat que oferia respecte a d'altres províncies era que dins el mateix Govern Civil, al 2on. pis, existia una Secció especial de Vigilància que estava formada per un oficial, 3 escriptors i 2 auxiliars⁵⁰⁶.

Aquest personal va merèixer una opinió molt negativa per part del governador civil Antonio Guérola que considerà que

...eran altamente insuficientes y casi nulos para un buen resultado...

en el compliment del servei que tenien encarregat. Aquest judici partia de la caracterització de cada integrant de la Secció i del Ram: l'oficial de la Secció de Vigilància era Federico Yáñez, que procedia de la guàrdia civil (...lo cual era una garantía...)⁵⁰⁷ però que no disposà mai de la confiança del governador per la seva polèmica personalitat: constantment objecte de rumors per la seva protecció al joc prohibit -fins el punt que el governador l'arribà a suspendre- i per la seva hipotètica deslleialtat, Guerola considerà

48 províncies, la guàrdia civil practica el 40% de les detencions; i més del 70% en 18.

En darrer lloc, val la pena distingir dins les detencions del cos de seguretat les que corresponen als alcaldes, la qual cosa s'identificaria previsiblement, amb un hàbitat dispers i més ruralitzat.

⁵⁰⁴ RD., 21.oct.1863.

⁵⁰⁵ Vegeu TURRADO VIDAL, op.cit., Madrid 1985, p. 144-146; MORALES VILLANUEVA, A., op.cit., Madrid 1988, p. 179-180.

⁵⁰⁶ He elaborat aquestes dades en base a GUEROLA, Antonio, Memoria de mi administración en la provincia de Barcelona como gobernador de ella desde 5 de febrero hasta 14 de julio de 1864, i a El Consultor. Nueva Guía de Barcelona, Barcelona 1863.

⁵⁰⁷ GUEROLA, Memoria..., vol. III, p. 36.

...como encargado de la Policía no estaba a la altura que necesitaba, a pesar de tener dotes bastantes...⁵⁰⁸

No li van merèixer una millor valoració els inspectors, amb els qual despatxava diàriament a les 10 del matí i

...me decían lo que sabían, que era bien poco...⁵⁰⁹

La seva ineficàcia acompanyava la seva corrupció:

...Los inspectores eran cosa mediana. Todos ellos (excepto dos) tachados de protectores del juego. Uno progresista y que inspiraba bajo este concepto poca confianza; otro honrado pero inepto; otro brusco y de buena intención pero sin talento. Mucho me dieron que hacer estos empleados. Algunas veces estuve a punto de suspenderlos, pero no lo hice porque no tenia con quien reemplazarlos...⁵¹⁰

Tampoc els sotinspectors i empleats subalterns superaven la qualificació d'empleats rutinaris. Tot plegat, abocà a Guèrola a un judici força pessimista de la policia barcelonina:

...la Policía oficial y pública no servía para nada en materia de conspiraciones y de seguir los pasos a los revolucionarios. Servían para perseguir ladrones y gente mala, y no siempre muy bien. A uno de los Inspectores recuerdo que le suspendí: no recuerdo por qué. Me parece que fue cosa de juego, y luego lo repuse a instancias del repetable general Rodriguez Soler...⁵¹¹

La conseqüència immediata d'aquesta situació era que

...Tenía yo pues que proporcionarme policia secreta para saber algo, y esto es bien expuesto y bien falaz. El Gobierno daba para policia secreta una subvención de 4000 reales mensuales, y puedo asegurar que todo se gastaba (...) Recibí por este concepto 20000 reales, o sea las consignaciones de febrero, marzo, abril, mayo y junio, pues se cobraba vencido el mes y la de julio la cobró ya mi sucesor el señor Sepúlveda. Gasté 18264 reales, y la existencia de 1736 reales la entregué al señor Sepúlveda al marcharme a Madrid el 14 de julio. Al encargarme del mando, en 4 de febrero, nada se me entregó, de modo que los gastos de aquel mes, los suplí de mi bolsillo...⁵¹²

⁵⁰⁸ Idem, p. 36.

⁵⁰⁹ Idem, p. 40.

⁵¹⁰ Idem., p. 36-37.

⁵¹¹ Idem., p. 37.

⁵¹² Idem., p. 37.

Tampoc en l'àmbit dels confidents i espies va aconseguir l'eficàcia desitjada:
...escaso resultado me daban...⁵¹³

Només feia una excepció: la d'un

...confidente importante que me legó Sepúlveda, a quien se le daba un buen sueldo, y que facilitaba importantes revelaciones. Yo sostenía con él correspondencia secreta, y además le veía algunas veces a la una de la madrugada en la muralla de mar con grandes precauciones. Me dió avisos interesantes, per a lo último concebí la fundada sospecha de que estaba también subvencionado por el Capitán general y por Sepúlveda y que les decía a estos las noticias antes que a mí, lo cual me me colocaba en cierta ridícula posición con ellos. Le nombraré en estas Memorias Tiburcio...⁵¹⁴

La policia barcelonina no quedava gens ben parada en la ploma de Guerola. La manca de qualificació professional i l'escassetat de mitjans materials⁵¹⁵ serien elements intrínsecs que n'impedien el desenvolupament i, si això era cert, molt alt havia de ser el grau de la delinqüència barcelonina pel nombre de detencions que practicava el cos.

Les dificultats però, no raïen només aquí sinó que Guerola es queixà amargament de la poca col.laboració que va rebre del capità general, el qual mai no li facilità la gestió en el camp de l'ordre públic i actuà com un virrei. Aquest fet, que si bé responia a una vessant evidentment personal⁵¹⁶, derivava d'un element que se situava més enllà d'aquesta i que era la subordinació estructural del governador civil respecte de l'autoritat militar en l'àmbit de l'ordre públic, subordinació que aquí es manifestava a través de l'escàs desenvolupament de l'única força policial plenament civil i en l'especialització d'aquesta en la delinqüència comú a la ciutat. Més enllà d'això, l'autoritat militar bé interferia en la direcció de la policia secreta especialment creada per a la repressió política (ho hem vist) bé utilitzava els serveis del Cos de Vigilància des del propi exercici del poder: en aquest sentit la relació amb el governador civil havia de ser continuada però no des d'una posició d'igualtat o de col.laboració militar en la política civil d'ordre públic sinó en la de rebre i conèixer la situació governativa per tal de fixar les normes de comportament o d'acció a realitzar. Guerola exposà diàfanament la situació

⁵¹³ Idem, p. 37.

⁵¹⁴ Idem., p. 38.

⁵¹⁵ LOPEZ GARRIDO, D., op.cit., Barcelona 1982, p. 151 i 157-158. fa la següent quantificació, que vindria a confirmar la desvalorització de la policia dins l'aparell estatal: el Cos de Vigilància va passar d'un total de 1.490 homes l'any 1863 a 2.292 pel 1876, i va disposar una mitjana anual del 0,5% del pressupost estatal mentre que la Guàrdia Civil (vegeu el Gràfic 5) passà d'una plantilla de 5501 homes (1844) a 13152 (1862) i la mitjana anual pressupostària fou 5 cops més gran: el 2,5%.

⁵¹⁶ L'antipatia de Guerola envers l'altiva personalitat de Fernando Cotoner queda expressament manifestada en la Memòria.

...aleccionado en mi larga carrera sabía que en cuestiones de un Gobernador con un Capitán general, todavía no hay ejemplo de que una sola vez haya decidido el Gobierno en contra del Capitán General aunque fuera patente su sinrazón. Y si esto sucede en las demás provincias, es más seguro en Cataluña donde el Capitán General es una especie de virrey, a quien el Gobierno concede cuanto pide...⁵¹⁷

El subdesenvolupament policial del que es queixava Guerola no tenia altra origen que la militarizació de l'Estat liberal vuitcentista. No endebades havia expressat la seva admiració per la guàrdia civil i els mossos d'esquadra, qualificant al comandant de la "benemèrita", el baró de Terrades de

... excelente persona, muy querida en el país, catalán y que sabía más que los cinco Inspectores...

terme que feia extensible al coronel i el caporal dels Mossos d'Esquadra: el problema en aquest cas raïa en que

...estaban en dependencia del Capitán General, y a él más que a mí me servían...

També elogià els somatents tot especificant que era un cos més abocat a la repressió que a la prevenció i lamentant la seva dependència exclusiva del Capità General:

...¡Una de tantas anomalías y consecuencias de la preponderancia del elemento militar en Cataluña!...

La conclusió final no podia deixar d'ésser ben pessimista

...Uno de los grandes inconvenientes del Gobierno de Barcelona era en mi tiempo (y creo sea lo mismo ahora) que allí los revolucionarios son activos, inteligentes y maestros en el arte de conspirar, y por el contrario la policía no está a la altura de ellos por vencerles en esa lucha de astucia que tan necesaria es para mantener el orden público. Verdad es que éste es mal general en España, pero en Barcelona se hacía sentir más...

6.2.3.- La Guàrdia Civil.

Semblava evident que el Cos de Protecció i Seguretat -o Cos de Vigilància- no era ni podia esdevenir l'eix vertebrador de la seguretat pública de l'Estat liberal espanyol. Les seves limitacions polítiques, materials, geogràfiques i d'àmbit d'actuació així ho palesaven; i, encara menys, no permetien considerar-lo com el cos de seguretat que possibilités el desplaçament de l'exèrcit a la posició de força

⁵¹⁷ Idem., p. 46-47.

de reserva de l'ordre públic. El fet que aquest objectiu, cobejat pel primer govern González Brabo, es frustrés ben aviat no va hipotecar que desapareixés d'escena el teòric intèrpret per al qual s'havia reservat l'esmentada representació: la Guàrdia Civil. El que va comportar l'abandonament del projecte civilista fou l'alteració de la naturalesa d'aquest cos que immediatament va militaritzar-se i s'apartà de la seva inicial configuració⁵¹⁸.

En conseqüència si bé va mantenir-se l'objectiu que esdevingués la força d'ordre públic dominant arreu de l'Estat al voltant de la qual s'havia d'estructurar el sistema de seguretat interior, el procés a partir del qual havia de dur a cap la tasca de substitució de l'exèrcit en determinades funcions de la seguretat interior, fou molt peculiar, s'emmarcà dins els paràmetres de continuïtat en el desenvolupament d'una política d'ordre públic militaritzada i la seva expansió quantitativa i qualitativa⁵¹⁹ no va significar, coherentment, el desplegament d'una administració de caràcter civil en aquest àmbit. El predomini de l'autoritat militar restà incòmode i el desplegament d'una Guàrdia Civil militaritzada col·laborà, en definitiva, a la consolidació de l'hegemonia política dels "generals" durant aquest període⁵²⁰.

Amb Narváez al poder l'opció adoptada de militarització del cos col·laboraria a servir a mans de l'autoritat militar el control polític del procés de desenvolupament capitalista espanyol i de creació del mercat interior, i a apartar molt lentament l'exèrcit de la realització

⁵¹⁸ Aquest procés ha estat excel·lentment estudiat per LOPEZ GARRIDO, D., op.cit., 1982, p. 84 i ss.; BALLBE, M., op.cit. 1983, segueix l'anàlisi de López Garrido. Des d'una altra perspectiva, tenen interès les aportacions de MARTINEZ RUIZ, E., Las fuerzas de seguridad y orden público en la primera mitad del siglo XIX, a <<Cuadernos de Historia>> nº 4 "Estudios sobre la España liberal", Madrid 1973, p. 83-161; i op.cit., Madrid 1976. I, tangencialment, MORALES VILLANUEVA, A., Madrid 1980, p.85 i ss.

⁵¹⁹ Vegeu els gràfics 5 i 6 de l'Annex 2, referents a l'increment dels efectius i als serveis de la "benemèrita". Elaboració pròpia a partir de GISTAU, M., Historia de la Guardia Civil, Madrid 1907; LOPEZ GARRIDO, D., op.cit. 1982, p. 156 i MARTINEZ RUIZ, E., Madrid 1976, p. 48 i ss. GISTAU recull les diverses reials ordres que fixaven els efectius de la guàrdia civil com base documental. LOPEZ GARRIDO utilitza com a fonts els <<Presupuestos Generales del Estado>> per a fixar les plantilles del Cos mentre que es basa en les revistes <<Guía de la Guardia Civil>> i <<El Mentor de la Guardia Civil>> per quantificar el nombre dels serveis. MARTINEZ RUIZ quantifica el nombre a partir de la Recopilación de las Reales órdenes y circulares de interés general para la Guardia Civil. Madrid 1846 i ss.: les xifres coincideixen sensiblement en tots tres.

⁵²⁰ En aquest sentit podem recollir la valoració de LOPEZ GARRIDO sobre el caràcter de la guàrdia civil quan fou creada: ...es, en suma, el primer intento de crear un cuerpo armado de élite al servicio de la administración civil, que pueda competir con el único cuerpo funcional de élite que existe hasta entonces en el Estado: los oficiales militares de carrera. Intento utópico en muchos aspectos. Porque el Gobierno de González Bravo (..) no iba a tener la fuerza precisa para imponerse a la derecha de la derecha española. El 3 de mayo de 1844 el general Narváez iniciaba su mandato..., op. cit., Barcelona 1982, p.89-90. La "competència" quedaria assimilada a absorció.

directa de tasques repressives feixugues tant al camp, davant els canvis en l'estructura agrària, com a la ciutat, davant els nous conflictes socials. Des de bon principi, el procés de substitució no va produir-se d'una manera ni lineal ni automàtica sinó que la presència de l'exèrcit en la repressió directa va mantenir-se per bé que de forma més selectiva: en les conjuntures de crisi social (per exemple, en la guerra dels matiners) i en l'àmbit de la lluita específicament política obviant el camp de la delinqüència comú i també, fins un cert punt, el de la delinqüència social agrària. Sobre ambdós espais hi actuaria la guàrdia civil, amb especial intensitat al camp: no endebades, les províncies andaluses (llevat d'Almeria) foren les que absorbiren l'acció repressiva més intensa -i extensa- del cos⁵²¹.

La seva intervenció en les ciutats més grans sovint comportà la concentració dels efectius del "tercio" -i fins i tot la d'altres "tercios"- en moments d'agitació política significativa (per exemple 1848)⁵²² o de conflictivitat social més intensa, actuant de forma subordinada o complementaria a l'exèrcit, que mantingué el monopoli de la repressió política directa arreu de l'Estat.

Els canvis en la situació política van incidir de forma directa en el desenvolupament del cos, del tal forma que el seu creixement va restar associat al projecte moderat: així, durant el Bienni Progressista van registrar-se tant la caiguda més profunda de l'activitat de la "benemèrita" -no només a Barcelona i Catalunya sinó, en general, arreu de l'Estat- com la reducció més important dels seus efectius⁵²³.

6.2.3.1.- Guàrdia Civil i autoritat provincial.

El "Reglamento para el servicio", publicat pel ministre de la Governació el 9 d'octubre de 1844, determinava les funcions que corresponien a la Guàrdia Civil: la conservació de l'ordre públic, la protecció de les persones i les propietats dins i fora de les poblacions, i, en

⁵²¹ Vegeu MARTINEZ RUIZ, E., La delincuencia contemporánea. Introducción a la Delincuencia Isabelina. Granada, Universidad 1982, apèndix II, <<Relaciones anuales de detenciones efectuadas por la Guardia Civil>>, que reproduïx íntegrament i per províncies les detencions practicades entre 1846 i 1867 en base <<Recopilación de Reales Ordenes y Circulares de interés general para la Guardia Civil>>, Madrid 1847-1850; <<Guía de la Guardia Civil>>, Madrid 1851-1855; <<Mentor de la Guardia Civil>>, Madrid 1856-1858; i <<Boletín Oficial de la Guardia Civil>>, Madrid 1859-1868.

⁵²² MARTINEZ RUIZ, E., op.cit., Madrid 1976, p. 191 i ss.

⁵²³ Vegeu Gràfic 5. Comparant-la amb el Cos de Vigilància la diferència era molt considerable: aquest va oscil·lar de 1.490 homes (1863) a 2.292 (1876). Traslladant la comparació a nivell de dotacions, la Guàrdia Civil absorbia al llarg del segle XIX el 2,50% del pressupost estatal mentre el Cos de Vigilància se situava en una mitjana del 0,5%.

definitiva, la defensa de la legislació vigent⁵²⁴. Per a l'exercici d'aquestes funcions, la guàrdia civil restava a les ordres del Cap Polític, dels comissaris i, fins i tot dels zeladors. Aquesta dependència fou objecte des de bon principi d'una especial atenció governamental ja que la determinació precisa de com l'autoritat civil podia fer ús de la Guàrdia Civil va esdevenir una problemàtica vidriosa i complexa. Una R.O., 13.feb.1845 advertia als caps polítics que no la obliguessin a

...marchas irregulares y extraordinarias, en cosas comunes y en que no sea de absoluta necesidad para el bien del servicio...⁵²⁵

La disposició més significativa en aquest sentit fou la RO., 6.jun.1845 que fixava quan els caps polítics havien d'utilitzar la Guàrdia Civil i donava una sèrie d'indicacions de com ho havien de fer: paga la pena la seva reproducció íntegra

...1ª. Aunque los Jefes Políticos disponen, según el Reglamento de la Guardia Civil, el servicio de la fuerza de esta clase destinada a su provincia respectiva, procurarán conservar los destacamentos en puntos determinados y fijos, dentro de cuyo radio han de patrullar de continuo las partidas que se establezcan para proteger eficazmente las poblaciones y los caminos.

2ª. Cuando hayan de comunicar sus órdenes para variar los destacamentos, los Jefes Políticos se entenderán con el Jefe del Tercio, o con el superior de la Guardia Civil residente en la capital de provincia, pero lo verificará directamente, si lo reclamare la urgencia, o la naturaleza del servicio.

3ª. Los Comisarios de Protección y Seguridad Pública no podrán alterar la distribución que se haga de la fuerza destinada a su Comisaría, fuera de los casos extraordinarios urgentes o imprevistos, de que habla el artículo 16 del citado Reglamento, procediendo siempre con sujeción a lo prevenido en el mismo artículo.

4ª. Cuando los Comisarios, en uso de las facultades que el reglamento les concede, se entiendan con algún oficial de la Guardia Civil, deberán por regla general hacerlo por escrito, evitando en sus comunicaciones toda expresión imperativa, y sujetándose a la fórmula que es adjunta a esta real disposición.

5ª Al hacer uso de las indicadas atribuciones de los Comisarios manifestarán al Jefe de la partida o destacamento el objeto que reclama la intervención de la fuerza siempre que no se trate de un servicio reservado, ya por su propia índole, ya en virtud de orden superior.

⁵²⁴ Les funcions de la Guàrdia Civil van quedar fixades en el RD., 28.març. 1844 (art.2) i en el Reglamento para el servicio de la Guardia Civil (art. 1). Ambdúes disposicions així com el Reglamento Militar para la Guardia Civil, poden consultar-se a GISTAU, M., op.cit., Madrid 1907, p. 142-146, 163-170 i 171-179.

⁵²⁵ Citat a MARTINEZ RUIZ, E., op.cit., Madrid 1976, p. 125.

6ª y última. En ninguna circunstancia, por ningún motivo ni pretexto, se mezclarán los Comisarios y Celadores en los movimientos y operaciones militares, que necesite la ejecución del servicio, ni en punto alguno relativo a la política interior de la Guardia Civil.

Aquesta dependència seria alterada en el nou Reglament aprovat pel govern Bravo Murillo el 17 d'octubre de 1852 en el que s'eliminava la facultat de comissaris i zeladors de disposar d'aquesta força, de forma que

...El único punto de conexión con la estructura gubernativa civil será en lo sucesivo el Jefe Político, al que la Guardia Civil debe obedecer pero ya no a sus delegados (aquí están incluidos los alcaldes) a los que sólo debe auxiliar...⁵²⁶

La desvinculació progressiva del Cos respecte de l'autoritat civil es faria cada cop més palmària; i, no només pels requisits i les formalitats als que s'havia d'atènyer el governador per justificar l'ús del cos sinó, perquè un cop la "benemèrita" iniciava la seva acció l'autoritat civil quedava incapacitada per exercir qualsevol tipus de control fins que hagués acabat la seva missió. Tal com remarca López Garrido

...la instancia que excita la intervención de la Guardia Civil es la autoridad civil; pero una vez puesta en marcha la máquina de la represión, esta adquiere soberanía sobre su actuación...⁵²⁷

Complementaria aquesta desvinculació les facultats que l'inspector general de la Guàrdia Civil va adquirir sobre el Cos, especialment a través de ser l'única autoritat amb capacitat per portar a cap la mobilitat territorial de la força. Això comportaria que

...Esta autonomía creciente será regularmente fuente segura de conflictos entre el Ministerio de la Gobernación y la Inspección General de la Guardia Civil, entre los jefes políticos y los oficiales del Cuerpo...⁵²⁸

D'altra banda, com quedava ben fixat en les diverses disposicions, la Guàrdia Civil

⁵²⁶ LOPEZ GARRIDO, D., op.cit., Barcelona 1982, p. 105.

⁵²⁷ LOPEZ GARRIDO, D., op.cit., Barcelona 1982, p. 105. La legitimació d'aquest comportament l'atorgava l'article 35 del Reglament de 1852: ...Si en consecuencia de cualquier acontecimiento o motín, la Guardia Civil tuviese que tomar para hacerse respetar una actitud militar, los alcaldes de los pueblos no podrán mandarla retirar hasta después de restablecido el orden...

⁵²⁸ LOPEZ GARRIDO, op.cit. 1982, p. 106. A continuació descriu el conflicte entre Governació i la Inspecció General arran l'amonestació de que fou objecte el comandant de la Guàrdia Civil per part del coronel en cap del "Tercio" de Madrid perquè havia permès al cap polític passar revista de la força.

depenia del ministeri de la Guerra pel que feia a l'organització, disciplina, personal, material i pagament, mentre que la Inspecció General esdevindria el centre director orgànic de la "benemèrita"⁵²⁹: així es refermaria la seva autonomització progressiva de l'autoritat civil polaritzant-se la seva estructura i organització al voltant de l'Inspector General i del capità general a qui, en darrera instància, restaria políticament vinculada.

La intromissió de l'autoritat militar arribaria a afectar les atribucions que legalment corresponien als governadors civils fins el punt que el 8 d'agost de 1862 va dictar-se una RO. per recordar i prevenir als capitans generals que l'ús que d'aquest cos corresponia a l'autoritat civil. Era obvi que la normativa seguia la realitat i que, al mateix temps, manifestava les seves limitacions per tal de fer-la canviar: el cas del governador de Barcelona Romualdo Méndez de San Julián ho corroboraria cinc anys més tard puix que fou destituït i expulsat de la província el 5 d'agost de 1868 per decisió del capità general de Catalunya com a conseqüència, entre d'altres coses, d'haver utilitzat la guàrdia civil sense prèvia comunicació a l'esmentada autoritat militar. Ho veurem amb detall més endavant; ara tan sols volem deixar constància d'aquest fet.

6.2.3.2.- La Guàrdia Civil a Barcelona.

6.2.3.2.a.- Implantació i desplegament.

El cap polític de Barcelona Francisco de P. Lillo fou qui publicà les diverses disposicions referents a la creació de la Guàrdia Civil⁵³⁰. La província de Barcelona passava a formar part del "2º Tercio" que havia d'estar compost per una companyia de cavalleria i 3 d'infanteria, integrades per 1 cap, 21 oficials i 537 guàrdies. El coronel d'infanteria Josep Palmés (comandant i governador de les Dressanes) fou nomenat cap del "Tercio"; en tant que els primers oficials designats foren els capitans primers Francesc Vatlé i Francesc Arredondo, els capitans segons Domingo Roig i Sebastià Senespleda, i els tinents Jaume Abelló i Cayetano Sentís. Com queda reflectit pel cognom tots ells eren catalans

...circunstancia que se tuvo en cuenta en la elección de los mismos a fin de que el Cuerpo contara en Cataluña con una oficialidad apropiada para entender

⁵²⁹ L'art. 12 del RD., 28.mar.1844 establia aquesta dependència ...en cuanto a la organización y disciplina.... El RD., 13.mai.1844 ampliava a tots els aspectes relacionats la dependència i creava la Inspecció General que no només havia de recollir la informació de tots el Tercios per despatxar amb el ministre de la Guerra sinó que ...pueda centralizar las comunicaciones de los cuarenta y ocho jefes políticos, y las relaciones que con el ministerio de la Gobernación tendrá el cuerpo indispensablemente que mantener... Reproduit a LOPEZ GARRIDO, op.cit., Barcelona 1982, p. 100.

⁵³⁰ BOP., 9.mai.1844 amb el RD., de 28.mar.1844, de creació de la Guàrdia Civil. B.O.P., 20.jun.1844 amb el RD., 24.abr.1844 que encarregava al duc d'Ahumada la seva organització. BOP., 13.jul.1844 amb el RD. 13.mai.1844, de "refundació" de la Guàrdia Civil.

el carácter de los naturales y para que éstos no protestaran por la llegada de elementos extraños...⁵³¹

A partir d'aquí va iniciar-se l'organització efectiva del Cos a Barcelona (que fou la segona província després de Madrid on s'implantà realment) de tal forma que l'1 d'octubre tenia lloc la primera revista dels integrants del Cos, que formaven la 1ª companyia: el seu cap Josep Palmés, els sis oficials relacionats anteriorment i 93 individus, 64 dels quals havien arribat des de Leganés el dia anterior, i tots procedien de l'exèrcit. El cos va instal·lar-se a l'ex-convent de Jerusalem⁵³².

Segons Palmés, l'allau de sol·licituds per ocupar les places vacants fou el motiu que l'obligà a publicar una circular el 10 de novembre per aclarir que s'havien de tramitar les sol·licituds a través del cap polític, especificant els requisits dels aspirants i les condicions materials de la feina (sous...), informant de l'escala d'ascensos, etc.⁵³³. A finals de 1844 els efectius del cos a Barcelona arribaven a 124 guàrdies d'infanteria i 30 de cavalleria⁵³⁴. El creixement no havia estat espectacular i el 15 de febrer de 1845 es publicava una RO. en la que s'accedia a la petició del capità general de Catalunya d'activar la plena organització de la Guàrdia Civil al Principat puix que havia quedat aturada des del 13 d'octubre de 1844 per causa de l'existència dels mossos d'esquadra⁵³⁵. A partir d'aquí, el seu desplegament seguiria les mateixes vicissituds que a la resta de l'Estat; i, possiblement, uns dels elements diferenciadors respecte a les altres províncies seria aquesta "competència" amb els mossos d'esquadra, que depenien directament del capità general⁵³⁶.

L'evolució quantitativa de la força no fou inicialment massa ràpida i la previsió dels 537 guàrdies que havien de compondre el Tercio, tardaria en aconseguir-se. Al cap d'un any

⁵³¹ MARTINEZ RUIZ, E., op.cit., Madrid 1976, p. 39. Aquest objectiu continuà mantenint-se posteriorment. Així en la RO., 29.gen.1851 que determinava la integració en la guàrdia civil dels 6 millors soldats d'entre els que volguessin reenganxar-se de les lleves de 1843 i 1844, fixava com criteri de preferència ...los naturales de Cataluña... BOP., 3.feb.1851.

⁵³² GISTAU, M., op.cit., Madrid 1907, p. 184-185.

⁵³³ BOP., 14.nov.1844. Entre els avantatges que relacionava hi havia el d'accedir a les comissaries de protecció i seguretat.

⁵³⁴ A nivell estatal, el Cos estava format per 2348 guàrdies d'infanteria, 568 de cavalleria i 562 cavalls, éssent la seva procedència majoritària l'exèrcit. Vegeu DIAZ VALDERRAMA, J., Historia, servicios notables, socorros, comentarios de la cartilla, y reflexiones sobre el Cuerpo de la Guardia Civil. Dedicada a S.E.R. el Príncipe de Asturias, por... Madrid 1858, p. 206 i ss.

⁵³⁵ Segons MARTINEZ RUIZ, op.cit., Madrid 1976, p. 149.

⁵³⁶ Sobre l'evolució dels mossos d'esquadra i les seves vicissituds durant aquest període ens remetim a RODRIGUEZ, Angels; UCELAY DA CAL, E., La trajectòria dels mossos d'esquadra a la Catalunya contemporània, dins DD.AA., Els mossos d'esquadra. Barcelona, L'Avenç 1981, p. 53 i ss.

i mig aproximadament, els efectius a la província de Barcelona eren els següents⁵³⁷:

	Caps	Oficials	Sergents	Caporals	Guàrdies	TOTAL
Infanteria	1	4	3	8	64	80
Cavalleria	1	3	3	3	17	27

I la seva distribució provincial:

Infanteria.

En Madrid	2
Haciendo servicio en la prov. de Lérida de orden del Excmo. Sr. Inspector General	5
En la capital	30
En Martorell	9
En el Bruch	7
En Castellolí	5
En Jorba	8
En Santa Maria	7
En la venta de la Panadella	7
Total	80

Cavalleria.

En la capital	6
En Molins de Rey	7
En Esparraguera	8
En Igualada	6
Total	27

Segons la mateixa font

⁵³⁷ L'any 1846 va produir-se una reorganització del Cos que consistí en implantà una companyia d'infanteria a cada província, segons Gistau ...para armonizar su dependencia de las autoridades civiles..., op.cit., Madrid 1907, p. 192.

...El Gobierno trata de aumentar la fuerza de la Guardia Civil de este tercio de Barcelona para poder cubrir las carreteras de Valencia, Francia y demás interiores de la prov., toda vez que ahora sólo cubren la carretera de Aragón y el servicio de la capital...⁵³⁸

L'any 1853 aquesta força estava distribuïda en 22 "puestos", que romangueren gairebé inalterables (reduïts a 21 i amb els canvis de Pineda per Calella i de Monmaneu per la Panadella) l'any 1858⁵³⁹: l'ocupació del territori provincial semblava plenament consolidada doncs, durant aquest període.

La reforma de 1861 comportà un increment del nombre d'efectius (que a nivell d'Estat passarien a 11.500 homes: vide gràfic 5) i una redistribució dels "tercios". Les províncies catalanes passaren a integrar, conjuntament amb les Illes Balears, el 3er. "tercio", compostat doncs de 5 companyies d'infanteria i dues seccions de cavalleria. Si considerem que cada companyia tenia aproximadament 100 guàrdies, l'estabilització dels efectius a Catalunya semblava haver-se aconseguit des dels anys 1846-47-48 i les variacions al respecte eren poc rellevants (llevat de l'increment de la cavalleria)⁵⁴⁰. Tampoc no ofería cap novetat l'assentament de la plana major del "tercio" a Barcelona ni el fet que la procedència majoritària dels guàrdies fós l'exèrcit.

6.2.3.2.b.- Activitat.

b.1.- El nombre de detencions.

Durant la segona quinzena de novembre de 1844, la Guàrdia Civil iniciava les seves accions⁵⁴¹:

dia 16.

Captura a Sants de Cayetano Gonfranch a qui va trobar-se a casa ...un fusil inglés recortado, cargado y cebado...

Va auxiliar al caporal de seguretat pública José Fresno a capturar ...ocho desertores, rateros, ladrones en la inmediaciones de Sans...

⁵³⁸ Estado de la fuerza de dicho cuerpo existente en la prov. el día 3 de abril de 1846, con expresion de los pueblos y puntos en que está situada, a MADUZ, P., op.cit., Madrid 1845 (reed., Barcelona 1985) p. 168.

⁵³⁹ Ambdúes relacions, als BOP. de 24.des.1853 (signada pel comandant Cayetano Freixa) i de 1.abr.1858 (signada pel comandant Mauricio de Albert).

⁵⁴⁰ RO., 28.set.1861 (Gazeta de 2.oct.) i RO., 11.oct.1861 que aprovava la redistribució senyalada.

⁵⁴¹ BOP., 14.des.1844. Servicios prestados por la Guardia Civil durante la segunda quinzena de noviembre.

dia 21.

Detenció de 2 individus que havien "atropellado" al propietari del café que estava al nº 75 del carrer Conde del Asalto.

dia 22.

Detenció, amb la participació d'agents de seguretat, de Francesc Bertomeu (a) Bieli.

dia 23.

Captura de 3 desertors.

dia 24.

Captura de 2 desertors.

dia 25.

Captura d'un individu als afores, que havia ganivetat un soldat.

díes 26-30.

Auxili als alcaldes de barri per part de 64 guàrdies ...para el registro general que se practica en la ciudad...

Junt a les detencions, l'acció de la guàrdia civil va adreçar-se a serveis d'auxili a la població en moments d'accidents i calamitats: la primera intervenció d'aquesta mena va produir-se a Barcelona arran les inundacions del 20 de desembre de 1844¹.

Si prenem com a barem d'expansió les detencions practicades a les províncies catalanes podem constatar el seu creixement i la importància de la seva acció: els gràfics 8, 9 i 10 ens mostren l'evolució de l'activitat del cos a Catalunya (8) i a les quatre províncies catalanes (9), amb especial atenció a la de Barcelona (10). Aquest gràfics han estat elaborats en base al següent quadre:

=====
Relació anual de les detencions efectuades pel 2º TERCIO. (1)

	Barcelona	Tarragona	LLeida	Girona	Total
1846	409/407	262/214	223/219	322/378	1216/1218 (2)
1847	430/460	204/183	185/143	410/475	1229/1261 (2)
1848	411	106	94	433	1044
1849	614	168	258	363	1403
1850	572/595	578/603	436/434	805/811	2391/2443 (3)
1851	850	611	489	612	2562
1852	1034	573	1064	523	3194

¹ GISTAU, M., op.cit., 1907, p. 182, considera que aquesta fou la primera intervenció de la Guàrdia Civil a la Ciutat Comtal sense mencionar les més específicament repressives que s'havien dut a cap des de mitjan novembre, i així ha quedat recollit posteriorment per MARTINEZ RUIZ, E., op.cit., Madrid 1976, p. 39, i d'altres.

1853	537	762	569	780	2648
1854	403	407	226	311	1347
1855	131	93	100	98	422
1856	237	234	284	364	1119
1857	444	435	536	617	2032
1858	489	375	420	551	1835
1859	471/370	468/469	428/388	351/234	1718/1461 (4)
1860	524	633	427	493	2077
1861	573	558	361	381	1873

Relació anual de captures fetes pel 3er. TERCIO.

	Barcelona	Tarragona	LLeida	Girona	Total	Balears
1863	674/577 (5)	460	334	757	2225	1081
1864	552/493 (5)	538	438	927	2455	1348
1865	546/513 (5)	375	315	753	1989	617
1866	691/653 (5)	565	228	567	2051	740
1867	799/829 (5)	378	204	590	1971	593
1868	799 (5)					

A.- Notes sobre les fonts.

(1) La sèrie completa i continuada a les 4 províncies catalanes -i quan hi han dues xifres, queda situada a l'esquerra- està elaborada en base als quadres estadístics reproduïts per Enrique MARTINEZ RUIZ que aquest autor ha fet a partir de la transcripció de les dades oficials aportades per la Guàrdia Civil⁵⁴³.

(2) Dades elaborades a partir dels BOP.'s de 20.gen.1847 i de 15.feb.1848. No apareixen quadres semblants en els butlletins posteriors.

(3) ESTADO de las aprensiones verificadas por la fuerza del segundo Tercio de la Guardia Civil en el año 1850 en las cuatro provincias de Cataluña⁵⁴⁴.

⁵⁴³ MARTINEZ RUIZ, E., op.cit, 1982, apèndix II Relaciones anuales de detenciones efectuadas por la Guardia Civil. Les publicacions que utilitza són les següents:

- de 1846 a 1849: Recopilación de Reales Ordenes y Circulares de interés general para la Guardia Civil vol.2 (1847) p.144; vol.3 (1848) p.270; vol.4 (1849) p.218; vol.5 (1850) p.190.

- de 1850 a 1854: <<Guía del Guardia Civil>> 10.feb.1851, 20.feb.1852, 10.feb.1853, 1.feb.1854 i 1.feb.1855

- de 1855 a 1857:<< Mentor de la Guardia Civil>> 1.feb.1856, 1.feb.1857 i 1.feb.1858.

- de 1858 a 1867:<<Boletín oficial de la Guardia Civil>> 8.feb.1859, 1.feb.1860, 1.feb.1861, 1.feb.1862, 1.feb.1864, 1.feb.1865, 1.feb.1866, 24.feb.1867 i 1.mar.1868.

⁵⁴⁴ Reproduït a PI i ARIMON, A.A., op.cit, vol. 1, Barcelona 1854, p. 655.

(4) Ministerio de la Gobernación. Dirección General de Gobierno. Aprehensiones realizadas en 1859 con distinción de quienes las efectuaron⁵⁴⁵.

(5) Coincidint amb la formació del 3er. TERCIO apareixen gairebé mensualment al B.O.P.(hi han algunes excepcions) les relacions de detinguts. En alguns casos apareixen dues relacions distintes tant temporalment com quantitativament: unes són mensuals i altres van del dia 27 al mateix dia del mes següent, i ambdúes estan signades pel mateix comandant de la Guàrdia Civil. Hem agafat sempre les relacions mensuals puix que apareixen de forma sistemàtica - amb excepcions- i només en els casos que hi han buits hem utilitzat les altres. Malgrat tot alguns anys presenten mancances mensuals: són les xifres que apareixen subratllades i que correspondrien a les relacions fetes a 27 de cada mes⁵⁴⁶.

B.- Consideracions sobre aquestes dades.

Sobre la fiabilitat d'aquestes dades aportades, principalment, per la pròpia guàrdia civil podem fer les següents observacions:

1.- Martínez Ruiz, especialista en la matèria, privilegiat en l'accés les fonts oficials de la institució i bon coneixedor dels mecanismes del funcionament intern de la "benemèrita", considera que difícilment podien ser falsejats els comunicats diaris del servei que cada "pareja" lliurava a la direcció de la companyia, la qual els trametia a la superioritat, que l'encarregada d'elaborar les estadístiques mensuals i anuals d'"aprehensiones" que publicaven les fonts fonts utilitzades. El centralitzat organigrama de la institució garantiria, segons aquest autor, el rigor sistemàtic dels lliuraments i, així doncs, la presumpta veracitat de les dades amb les que ell ha elaborat el seu quadre.

En qualsevol cas, els dubtes podrien sorgir en relació al contingut dels comunicats i de l'estadística publicada en el sentit que fossin intencionadament inflades les quantitats per tal d'emfasitzar la importància i l'eficàcia del Cos, la qual cosa podia servir per justificar les peticions d'increment d'efectius i d'augment del pressupost. Creiem que aquest seria l'aspecte

⁵⁴⁵ Reproduit a MARTINEZ RUIZ, E., op.cit, Granada 1982, apèndix 1.

⁵⁴⁶ Els BOP's a partir dels quals hem elaborat aquestes estadístiques són els següents:
- 1863: 8.feb.; 8.mar.; 8.abr.; 8.mai.; 11.jun.; 11.jul.; 8.agt.; 8.set.; 7.oct.; 10.nov.; 12.des. i 6.gen.1864.
- 1864: - ; 10.mar.; 8.abr.; 13.mai.; 21.jun.; 14.jul.; 11.agt.; 8.set.; 7.oct.; 9.nov.; 10.des. i 10.gen.1865.
- 1865: 16.feb.; 9.mar.; 12.abr.; 6.mai.; - ; 13.jul.; 11.agt.; 7.set.; 17.oct.; 10.nov.; 19.des. i 8.gen.1866.
- 1866: 9.feb.; 10.mar.; 10.abr.; 10.mai.; 13.jun.; 8.jul.; 18.agt.; 9.set.; 11.oct.; 15.nov.; 12.des. i 5.gen.1867.
- 1867: .feb.; 13.mar.; 11.abr.; 11.mai.; 9.jun.; 18.jul.; 22.agt.; 11.set.; 11.oct.; 13.nov.; 19.des. i 10.gen.1868.
- 1868: 16.feb.; 19.mar.; 9.abr.; 12.mai.; 16.jun.; 14.jul.; 8.agt.; 9.set.; 7.oct.; 13.nov.; 13.des. i 8.gen.1869.

més qüestionable d'aquestes dades, perill que Martínez Ruiz descarta per dues raons:

a/ la facilitat amb que podia verificar-se la realitat de les detencions practicades a través de la consulta amb els alcaldes, els jutjats i les audiències; i

b/ la fidelitat als superiors com a valor propi del cos, que castigava severament la transgressió i l'engany. En aquest sentit, la comunicació de baix a dalt garantiria la veracitat de les informacions al mateix temps que tampoc la Direcció General tindria capacitat de manipulació perquè les estadístiques que publicava eren verificables pels qui les proporcionaven. Ens trobaríem doncs, davant unes garanties basades en principis i normes de conducta la qual cosa, per a Martínez Ruiz reforçaria la seva validesa: tot i així, ell mateix no s'està d'atorgar a les dades un valor indicatiu.

2.- Acceptant aquest valor indicatiu, el contrast amb altres autors i fonts ens permet constatar:

a/ López Garrido utilitza les mateixes fonts per a l'elaboració de la sèrie (1854-1857) dels serveis prestats per la guàrdia civil⁵⁴⁷. Els resultats, evidentment, són els mateixos;

b/ El contrast amb l'«Estado de las aprehensiones...» (nota 3) de 1850 presenta unes diferències mínimes éssent una mica més altes les xifres d'aquest document. En qualsevol cas ambdós expressen la mateixa tendència amb una desviació màxima al voltant del 4% (Tarragona, Barcelona) i inferior a l'1% en les altres províncies (Girona, LLeida), éssent del tot irrellevant la diferència entre les magnituds totals (2391/2443): un 2,12%.

c/ El contrast amb les dades del ministeri de la Governació per a 1859 són més grans: la desviació global és d'un 14,95% éssent les més pregoneres les de Girona (+ 34%) i Barcelona (+ 22%). Martínez Ruiz resta importància a aquestes diferències (que a nivell total de l'Estat espanyol es precisarien en les següents xifres: 23.721 detencions davant les 27.012 i se situarien dos punts per sota de la mitjana de Catalunya: un 12,18%) que palesen una certa inflor en les xifres de la Guàrdia Civil que ell utilitza, la qual cosa però no modificaria el seu valor indicatiu⁵⁴⁸.

Paga la pena destacar que en la relació ministerial les províncies estan ordenades de major a menor nombre de detencions: la 1^a és, òbviament, Madrid amb un total de 9.009 seguida, a distància, de Cadis amb 3.070, Sevilla 2.942, Màlaga 2.835, Còrdoba 2.403, València 2.392 etc. Barcelona apareix en 13ª posició amb 838 detinguts en total; LLeida, el 24 amb 557, Tarragona el 26 amb 524 i Girona el 33 amb 412.

d/ El contrast amb dades obtingudes a partir del BOP's de 1846-1869 si bé no permeten establir una sèrie continuada any per any de les detencions practicades ja que les relacions

⁵⁴⁷ LOPEZ GARRIDO, D., op.cit., Barcelona 1982, p. 156.

⁵⁴⁸ Ja que en la relació del ministeri hi han també les detencions practicades per les altres forces de seguretat, raó per la qual ... si tenemos en cuenta el número más alto, aumentaría la diferencia entre las aprehensiones realizadas por la Guardia Civil y los demás Cuerpos de Seguridad... i romandria el valor indicatiu de les xifres. op.cit., Granada 1982, p. 98.

no hi apareixen de forma sistemàtica ni amb el mateix model, les que hem pogut establir per als diversos anys són suficientment representatives i, en comparació a les fonts utilitzades per Martínez Ruiz presenten diferències poc importants:

- les de 1846 i 1847 per a les quatre províncies (nota 2) són gairebé idèntiques o molt aproximades en les magnituds totals (les xifres del **BOP.** són una mica més altes); i presenten algunes diferències a nivell provincial, que són poc sistematitzables. Només volem indicar que les dades corresponents a Barcelona són molt semblants en ambdúes fonts (un 6,5% de desviació màxima);

- les de 1863-1869, limitades només a la província de Barcelona, presenten un caràcter incomplet des de 1863 fins a 1865⁵⁴⁹ en tant que les que hem pogut establir per 1866-1867 presenten una desviació d'un 5,5% a la baixa (respecte del nombre de detencions) per 1866 i d'un 3,6% a l'alta per 1867. Per 1868 només podem disposar de les extrems a partir del **B.O.P.** , sense possibilitat de contrast.

e/ En conclusió, el caràcter sistemàtic de les dades aportades per Martínez Ruiz els hi atorga un valor indicatiu que les altres fonts no tenen ni contradiuen de forma rotunda. Atorgant-los-hi aquest valor i considerent que el nostre objecte no és el de procedir a un diagnòstic de la delinqüència provincial ni estatal sinó, més modestament, constatar l'abast quantitatiu de l'acció repressiva de la guàrdia civil (en aquest sentit les detencions són una referència important) sobretot en relació amb la del Cos de Vigilància de Barcelona, creiem que ofereixen suficients garanties al respecte.

b.2.- Caràcter qualitatiu de les detencions.

El tipus de detencions practicades per la guàrdia civil, podem inferir-lo partir de les estadístiques extrems dels **BOP's**. Les discontinuïtats cronològiques no impedeixen determinar, per bé que amb un certs marges d'ambigüïtat, el tipus de repressió duta a cap per la "benemèrita" ja que les relacions anuals i/o mensuals publicades contenen una catalogació dels tipus de detinguts. Tot i els equívocs que poden amagar les epígrafs classificatoris -que per aquesta raó reproduïm textualment- el seu caràcter indicatiu és, també en aquest cas, innegable:

	A	B	C	D	E	Total
1846						
Barcelona	76	4	7	319	1	407
Gerona	130	4	27	214	3	378
Tarragona	21	3	8	182	-	214
Lérida	55	-	23	141	-	219
Total	282	11	65	856	4	1218

⁵⁴⁹ La manca d'un mes en cada any impedeix una comparació del tot versemblant: malgrat aquesta mancança pot intuir-se un certa coincidència tendencial i en quantitats..

	A	B	C	D	E	Total
1847						
Gerona	119	19	3	331	3	475
Barcelona	112	2	18	327	1	460
Lérida	19	2	4	118	-	143
Tarragona	48	9	9	117	-	183
Total	298	32	34	893	4	1261

A = Delincuentes

B = Reos prófugos

C = Desertores del ejército

D = Detenidos por faltas leves y entregados a la justicia ordinaria

E = Contrabandos

Font: 2º Tercio de la Guardia Civil. Relación numérica de las aprehensiones hechas por la fuerza de la Guardia Civil en las cuatro Provincias de este Principado en el año próximo pasado de 1846. Idem., ...en el año próximo pasado de 1847⁵⁵⁰.

	A	B	C	D	E	F	Total
1850							
Barcelona	38	3	32	137	384	1	595
Tarragona	26	5	17	11	436	1	603
Gerona	43	20	24	288	422	14	811
Lérida	49	5	13	72	293	2	434
Total	156	33	86	615	1535	18	2443

A = Ladrones

B = Reos prófugos

C = Desertores del ejército

D = Delicuentes

E = Detenidos por faltas leves y entregados a la justicia ordinaria

F = Contrabandos

Font: ESTADO de las aprensiones verificadas por la fuerza del segundo Tercio de la Guardia Civil en el año 1850 en las cuatro provincias de Cataluña⁵⁵¹.

⁵⁵⁰ BOP., 20.gen.1847, i de 15.feb.1848.

⁵⁵¹ Reproduit a PI i ARIMON, A.A., op.cit., vol. 1, Barcelona 1854, p. 655.

<u>1859</u>	hombres	mujeres	Total
Barcelona	365	5	370
Lérida	381	7	388
Tarragona	463	6	469
Gerona	226	8	234
Total	1435	26	1461

Font: Aprehensiones realizadas en 1859 con distincion de quienes las efectuaron. Ministerio de la Gobernación. Dirección General de Gobierno⁵⁵².

<u>1863</u> ⁵⁵³	A	B	D +P+RP	F	Total	C + G
gener	05	10	01 +0+0	10	26	00 + 05
febrer	11	07	00 +0+0	15	33	01 + 06
març	11	04	01 +0+0	23	39	01 + 00
abril	05	02	04 +0+0	18	29	00 + 03
maig	07	08	04 +0+0	33	52	00 + 00
juny	07	08	00 +3+0	47	65	02 + 11
juliol	36	15	00 +0+0	35	86	02 + 14
agost						
setembre	23	12	01 +2+0	52	90	01 + 12
octubre	17	10	02 +0+0	29	58	00 + 08
novembre	18	23	00 +0+0	14	55	00 + 08
desembre	29	05	04 +0+0	6	44	00 + 12
TOTAL	169	104	17 +5+0	282	577	07 + 79

A = Delincuentes

B = Ladrones

D = desertores del ejército + P=prófugos + RP=reos prófugos

F = Faltas leves

C = contrabandos

G = armas prohibidas.

⁵⁵² Reproduit a MARTINEZ RUIZ, E., op.cit., Granada 1982, apéndice 1.

⁵⁵³ BOP., 8.feb; 8.mar; 9.abr; 8.mai; 11.jun; 11.jul; 8.agt; -; 8.oct; 10.nov; 12.des; i 6.gen.1864.

<u>1864</u> ⁵⁵⁴	A	B	D +P+RP	F	Total	C + G
gener						
febrer	10	09	01 +0+0	10	30	00 + 03
març	08	16	02 +0+0	11	37	01 + 04
abril	09	08	02 +0+0	12	34	01 + 05
maig	12	06	01 +5+0	24	48	01 + 07
juny	07	10	00 +1+0	35	53	01 + 11
juliol	14	11	01 +0+0	29	55	00 + 05
agost	09	01	00 +1+0	26	37	00 + 03
setembre	06	01	00 +1+0	33	41	00 + 06
octubre	38	19	03 +2+0	18	80	00 + 05
novembre	15	10	04 +0+0	17	46	00 + 04
desembre	02	10	01 +1+0	18	32	00 + 06
TOTAL	130	101	16+13+0	233	493	04 + 59

<u>1865</u> ⁵⁵⁵	A	B	D +P+RP	F	Total	C + G
gener	13	06	00 +0+0	39	58	00 + 02
febrer	06	18	01 +0+0	16	41	00 + 01
març	09	12	00 +0+0	21	42	00 + 03
abril	03	00	00 +0+0	21	24	00 + 03
maig						
juny	08	04	01 +1+0	27	41	00 + 01
juliol	15	14	01 +6+0	13	49	00 + 03
agost	14	10	01 +0+0	25	50	00 + 10

⁵⁵⁴ BOP., 10.mar; 8.abr; 13.mai; 21.jun; 14.jul; 11.agt; 8.set; 7.oct.; 9.nov; 10.des; i 10.gen.1865.

⁵⁵⁵ BOP., 16.feb; 9.mar; 12.abr; 6.mai; -, 13.jul; 11.agt; 7.set; 17.oct; 10.nov; 19.des; i 8.gen.1866.

setembre	16	14	00 +1+0	21	52	00 + 04
octubre	18	07	02 +0+0	30	57	00 + 02
novembre	21	10	02 +1+0	24	58	01 + 05
desembre	08	08	01 +0+0	24	41	00 + 06
TOTAL	141	103	09+9+0	261	513	01 + 40

<u>1866</u> ⁵⁵⁶	A	B	D +P+RP	F	Total	C + G
gener	02	01	00 +O+O	04	07	01 + 00
febrer	15	15	00 +1+0	21	52	01 + 06
març	14	10	01 +1+0	42	68	02 + 00
abril	09	01	01 +0+0	36	52	01 + 10
maig	06	05	00 +0+0	19	30	08 + 00
juny	07	11	02 +0+0	22	42	00 + 01
juliol	01	01	00 +0+0	00	02	00 + 00
agost	33	05	00 +0+0	37	75	00 + 02
setembre	09	11	02 +1+0	82	105	00 + 05
octubre	12	12	01 +0+0	45	70	00 + 11
novembre	07	06	02 +0+0	23	38	00 + 08
desembre	11	15	00 +0+0	86	112	00 + 13
TOTAL	126	98	09 +3+0	417	653	06 + 64

⁵⁵⁶ BOP., 9.feb; 10.mar; 10.abr; 10.mai; 13.jun; 8.jul; 18.agt; 9.set; 11.oct; 15.nov; 12.des; i 5.gen.1867.

<u>1867</u> ⁵⁵⁷	A	B	D +P+RP	F	Total	C + G
gener	24	17	02 +1+0	40	84	00 + 06
febrer	09	11	00 +0+0	26	46	00 + 07
març	05	16	00 +1+0	38	60	00 + 06
abril	08	07	00 +1+0	36	52	01 + 11
maig					79*	
juny	05	27	00 +0+0	33	65	00 + 07
juliol	07	02	00 +1+0	25	35	00 + 00
agost	02	05	00 +0+0	24	31	00 + 00
setembre	06	17	02 +1+0	85	125**	00 + 00
octubre	15	16	02 +1+0	52	95**	00 + 00
novembre	19	18	01 +1+0	43	82	00 + 00
desembre	05	28	01 +2+0	39	75	00 + 00
TOTAL	105	164	08+9+0	441	829	01 + 37

* Total establert a partir no de les relacions mensuals sinó de les que s'elaboraven del dia 27 al 27 del mes considerat.

** Les relacions singularitzen respectivament 14 i 10 detinguts per "causas polítiques".

<u>1868</u> ⁵⁵⁸	A	B	D +P+RP	F	Total	C + G
gener	08	21	02 +0+0	64	95	00 + 03
febrer	13	16	01 +2+1	37	70	00 + 00
març	11	06	05 +0+0	52	74	00 + 00
abril	10	13	01 +3+0	58	85	01 + 05
maig	15	17	02 +0+0	45	79	00 + 04
juny	06	03	05 +2+0	40	56	00 + 00

⁵⁵⁷ BOP., feb; 13.mar; 11.abr; 11.mai; 9.jun; 18.jul; 22.agt; 11.set; 11.oct; 13.nov; 19.des; i 10.gen.1868.

⁵⁵⁸ BOP., 16.feb; 19.mar; 9.abr; 12.mai; 16.jun; 14.jul; agt; 9.oct; 7.oct; 13.nov; 13.des; i 8.gen.1869.

juny	06	03	05 +2+0	40	56	00 + 00
juliol	03	12	04 +0+0	48	67	00 + 07
agost	16	20	01 +1+0	35	73	00 + 02
setembre					83*	
octubre	01	06	01 +0+0	04	12	00 + 00
novembre	10	18	01 +0+0	13	42	00 + 02
desembre					63*	
TOTAL	93	132	23+8+1	396	799	01 + 23

* Idem.

=====
1865⁵⁵⁹

Captures realitzades pel 3er. TERCIO de la Guàrdia Civil des del 27 de febrer al 27 de març de 1865.

	homes	dones	
heridas	3	-	
asesinato	1	-	
desertores del ejército .	2	-	
vagos	10	1	
robo	6	-	
hurto	7	1	
armas prohibidas	2	-	
juegos prohibidos	5	-	
escándalos	1	1	
TOTAL	37	3	= 40

⁵⁵⁹ BOP., 5.abr.1865.

1866⁵⁶⁰

Idem. del 27 de noviembre al 27 de diciembre.

heridas	6	-	
asesinato	1	-	
vagos	33	3	
robo	5	-	
hurto	6	-	
armas prohibidas . . .	12	-	
juegos prohibidos . . .	33	-	
falsificación de moneda	1	-	
estafa	1	-	
quimeras	3	-	
TOTAL	101	3	= 104

1867⁵⁶¹

Idem. del 27 d'abril al 27 de maig.

heridas	1	-	
asesinato	1	-	
desertores del ejército .	3	-	
prófugo de quintas . . .	1	-	
vagos	49	1	
robo	4	1	
hurto	1	2	
armas prohibidas . . .	9	-	
juegos prohibidos . . .	5	-	
falsificación de moneda	1	-	
TOTAL	75	4	= 79

Idem. del 27 de juliol al 27 d'agost.

heridas	1	-	
vagos	31	1	
robo	2	-	
hurto	2	-	
armas prohibidas . . .	1	-	
escándalos	1	-	
quimeras	3	1	
TOTAL	41	2	= 43

⁵⁶⁰ BOP., 5.gen.1866.

⁵⁶¹ BOP., 5.gen.1866.

Idem. del 27 de noviembre al 27 de diciembre.

heridas	4	-	
asesinato	3	-	
desertores del ejército .	1	-	
prófugos	2	-	
vagos	20	-	
robo	24	4	
hurto	3	-	
juegos prohibidos . . .	6	-	
encubridores de delitos	3	-	
TOTAL	66	4	= 70

1868⁵⁶²

Captures realitzades pel 3er. TERCIO de la Guàrdia Civil des del 27 de desembre de 1867 al 27 de gener de 1868.

heridas	8	-	
desertores del ejército .	2	-	
vagos	24	3	
robo	16	-	
hurto	6	-	
armas prohibidas . . .	2	-	
juegos prohibidos . .	25	-	
quimeras	6	-	
estafa	1	-	
TOTAL	90	3	= 93

Idem. del 27 de març al 27 d'abril.

heridas	3	-	
desertores del ejército .	2	-	
prófugo	1	-	
vagos	42	3	
robo	11	-	
hurto	3	-	
armas prohibidas . . .	3	-	
juegos prohibidos . .	15	-	
quimeras	1	-	
estafa	3	-	
TOTAL	84	3	= 87

⁵⁶² BOP., 5.gen.; 6.mai.; 17.jul.1868.

Idem. del 27 de maig al 27 de juny.

heridas	3	1	
asesinato	1	-	
desertores del ejército .	1	-	
prófugos	2	-	
vagos	30	-	
robo	14	-	
armas prohibidas . . .	2	-	
juegos prohibidos . . .	5	-	
TOTAL	58	-	= 58

Conclusions.

1/ La guàrdia civil no actuà de forma singular en la repressió política llevat de conjuntures conflictives. Si tampoc se n'ocupà preferentment el cos de vigilància i seguretat -llevat de la policia secreta, tal com ja hem vist-, la conclusió immediata és que continuà monopolitzada per l'autoritat militar. El governador civil es trobaria durant aquest període exercint unes competències d'ordre públic més identificades amb el control de la delinqüència comú que no pas amb la protecció política de l'Estat o el control de l'oposició política. Això no significà que l'autoritat civil no jugués un important paper polític en la fonamentació del domini governamental en l'àmbit de la societat provincial: el portaria a cap amb altres mecanismes vinculats estretament al sistema electoral i a l'administració local. El control de les eleccions, dels ajuntament i de les diputacions seria el seu àmbit polític propi en tant que la conservació de l'ordre públic considerat en termes polítics -i també socials- seria monopoli exclusiu de l'autoritat militar. La distribució de funcions esdevenia així gairebé cartesiana i la militarització de l'ordre públic esdevingué una realitat incontestable.

2/ La repressió practicada per la guàrdia civil se centrà bàsicament en els homes i molt tangencialment en les dones. La captura de "prostitutes" quedà a mans del Cos de Vigilància. Aquest fet abonaria la hipòtesi de la jerarquització policia-guàrdia civil-exèrcit en l'exercici de les tasques repressives sobre la delinqüència: baixos fons i delinqüència comú de poca volada i urbana com a àmbit propi de la policia, avessada també al control de la moralitat pública: delinqüència comú, social i, fins un cert punt política, per compte de la Guàrdia Civil, en tant que l'exèrcit monopolitzaria la repressió política coherentment amb la seva posició política dins l'Estat i la societat liberals.

6.3.- LA SUBORDINACIO POLITICA DE L'AUTORITAT CIVIL AL CAPITA GENERAL.

Aquesta problemàtica no es planteja com un nou element a afegir al que portem analitzat fins aquí, ans al contrari, ha estat una de les bases explicatives de la nostra anàlisi. La constatació d'aquest fenomen l'hem poguda observar al llarg dels capítols anteriors amb formulacions diverses: des de les paraules de Mariano Alonso quan denunciava que la direcció de les províncies estava en mans de caps polítics de la classe militar fins a l'anàlisi de la naturalesa dels governadors civils de Barcelona durant aquest període, passant per la valoració de Guérola respecte de la policia barcelonina, el subdesenvolupament de les forces policials de dependència civil o les conegudes anàlisis de Balmes sobre el predomini militar en l'administració de l'Estat. Tots els casos esdevenien mostres de diversa intensitat i significació de la direcció militaritzada de l'ordre públic dins l'Estat liberal.

Per completar semblant tesi passem a evidenciar aquesta subordinació i els límits i/o l'abast de la pràctica governativa en l'específic camp de l'ordre públic a través de l'anàlisi:

a/ de com en els inicis del moderantisme va dissenyar-se un model d'actuació governativo-militar que sancionaria el paper subsidiari del cap polític, paper que es mantindria en el futur;

b/ de la transcendència i de les implicacions que derivaren del manteniment continuat de les lleis d'excepció a Barcelona; i

c/ de com fou cessat Romualdo Méndez de San Julián del càrrec governatiu per decissió directa del capità general de Catalunya fet que, en un cert sentit, pot considerar-se com una síntesi dels principals elements sobre els que s'assentà el domini polític del capità general.

6.3.1.- En els inicis del moderantisme: la implantació d'un model.

En prendre possessió del càrrec de cap polític provincial el 13 de desembre de 1843, el general Ricardo Shelly va adreçar-se així als barcelonins:

...velaré por la completa consolidación de la tranquilidad pública que se disfruta; y si como autoridad política seguiré a los trastornadores del orden en sus conciliábulos, como gefe militar mi espada los escarmentará si se atreven a intentarlo...⁵⁶³

L'objectiu central del seu mandat, amb el que pràcticament s'iniciava la dècada moderada a Barcelona, era el manteniment de l'ordre públic la qual cosa s'atenia a la perspectiva nodal del programa moderat. Shelly delimitava el que li pertocava com a autoritat civil -el control i seguiment dels "trastornadors" és a dir, de l'oposició al nou règim- del que li corresponia com a autoritat militar -la intervenció armada directa davant qualsevol aldarull-. Semblant distinció era significativa de la distribució de les tasques repressives que, en la pràctica, fixaven l'àmbit de l'actuació d'ambdues autoritats. Aquesta distribució podria

⁵⁶³ BOP., 14.des.1843.

semblar escadussera si es tingués en compte que

...la provincia de Barcelona se mantuvo en estado de sitio prácticamente los diez años, gobernando la autoridad militar...⁵⁶⁴

i esdevenia reflex esbiaixat de la realitat si es compararessin tant l'efectiva capacitat de decisió política de cadascuna d'elles com els mitjans d'intervenció de què respectivament disposaven.

Setmanes deprés Shelly s'adreçà novament als barcelonins el 9 de febrer per comunicar-los-hi que, a causa de la perseverància conspirativa dels "trastornadors" de l'ordre públic

...si hay algun díscolo que se aparte de la fidelidad que debe al Gobierno de S.M. pagará con la vida...⁵⁶⁵

L'amenaça podia semblar brutal tant per la pena que fixava com per l'autoritat d'on procedia. Deixant a banda el primer aspecte cal senyalar respecte del segon que es tractava d'un militar que exercia el càrrec d'autoritat civil, condició que li permetia establir línia directa amb capitania. Aquesta connexió el facultava no només per a l'ús ple de les atribucions discrecionals que com autoritat civil li corresponien (arrestar, multar...) sinó també a l'assumpció d'altres que, teòricament, l'excedien: per exemple, la imposició de la pena capital. D'aquesta forma adquiria una plasmació radical allò que Martín-Retortillo ha definit a nivell teòric: el concepte d'ordre públic com a element legitimador de l'actuació administrativa en detriment dels altres poders de l'Estat⁵⁶⁶, concepte que ha tingut una perversa recurrència històrica en la realitat del govern provincial.

La "comunió" entre autoritat civil i militar era condició indispensable perquè aquella pogués exercir les seves competències en ordre públic i, fins i tot, d'altres que no li pertanyien però que les necessitats de conservació de l'ordre públic venien a justificar. La condició d'aquesta "comunió" era l'ocupació militar directa del càrrec governatiu; en els altres casos es posava de manifest la relació de subordinació directa de l'autoritat civil i el seu paper d'agent auxiliar del capità general. De forma immediata quedaria constància d'aquest fenomen.

⁵⁶⁴ BALLBE, M., op.cit., Madrid 1983, p. 140 subratlla també la continuïtat dels mètodes utilitzats per a la conservació de l'ordre públic entre progressistes i moderats, tesi que suscribim plenament.

⁵⁶⁵ BOP., 10.feb.1844.

⁵⁶⁶ Vegeu MARTÍN-RETORTILLO BAQUER, Lorenzo, Notas para una noción de Orden Público, a <<Civitas. Revista Española de Derecho Administrativo>> 36, gen-mar.1983, p. 19-37. Posteriorment aquest interessant article ha estat recopilat en català i en castellà a Policia i Constitució/Policia y Constitución. Barcelona, Ajuntament, Sèrie "Estudis i Recerques", 1987.

En l'específica conjuntura repressiva de 1844-1845⁵⁶⁷, la comunió va produir-se, sens dubte, en el cas de Shelly i, quan abandonà el govern polític perquè passà a ocupar escó parlamentari i el càrrec de 2on. caporal de Capitania General i Governador de Madrid (31.gen.1844), el problema va raure en la de designació del seu successor puix que l'escollit oficialment pel govern de Gonzalez Brabo⁵⁶⁸, no fou acceptat pel Capità General de Catalunya el baró de Meer.

Lillo, inspector del Cos d'Administració Civil, no va arribar a prendre possessió en el moment fixat perquè Meer no ho va considerar oportú i va designar en el seu lloc, interínamment, al comandant de plaça de Barcelona el llavors mariscal Manuel Pavia. Va donar-se la circumstància que fou el mateix Shelly, que encara no havia marxat de la província, qui ho comunicà als alcaldes:

...esta medida provisional sugerida por el deseo de atender mejor a la conservación del orden público, que es el que predomina en la autoridad que manda las armas, y porque marchen con más rapidez los negocios concernientes a este ramo del servicio que por las circunstancias actuales es el de interés más vital...⁵⁶⁹

La decisió de Meer es produïa paral·lelament a la proclamació de l'estat d'excepció a tot Catalunya davant el perill d'irradiació de les insurreccions progressistes que havien esclatat al Llevant, especialment a Alacant. El ban del capità general disposava que

...1º (...) mi autoridad superior tendrá sobre las demás autoridades de los diferentes ramos, la acción directa que considere necesaria

2º ...(malgrat la prescripció anterior) las autoridades civiles, administrativas y judiciales continuarán (en l'exercici de les seves funcions)

3º Los delitos que se cometan dirigidos a trastornar el orden público, los de conspiración contra el Gobierno de S.M. y de la Constitución política de la Monarquía, los de incendio y robo a mano armada, los de asesinato intentado o consumado en los puntos donde haya tropa del Ejército, los de ocultar armas o tenerlas sin permiso, y los demás que están previstos en la Ley de 17 de abril de 1821 serán juzgados por los trámites breves prevenidos en la misma, o por los consejos de guerra permanentes, o verbales, que mandaré reunir, segun lo

⁵⁶⁷ Durant el primer any de la dècada foren afusellades 214 persones per delictes polítics segons Ferran SOLDEVILA. Citat a BALLBE, op.cit., Madrid 1983, p.139.

⁵⁶⁸ RD., 3.feb.1844, <<Gaceta de Madrid>> 12.feb.1844.

⁵⁶⁹ Comunicat de Ricardo Shelly als alcaldes de la província, 10.feb.1844. BOP., 12.feb.1844.

exigieren las circunstancias...⁵⁷⁰

L'actuació de De Meer no només va produir-se en el marc d'una impunitat total sinó que el govern de Gonzalez Brabo va acceptar la decisió del capità general i sancionà el nomenament interí de Pavia, en aprovar

...lo resuelto por el Capitán General de ese Distrito Militar respecto a que el Mariscal de Campo D. Manuel Pavía se encargue interinamente del Gobierno Político de esta provincia hasta la presentación del gefe electo...⁵⁷¹

Lillo va tardar un mes en prendre possessió⁵⁷².

El caràcter hipotèticament revolucionari de la conjuntura justificava així mateix, la designació de Pavia com a CP interí ja que la possibilitat d'una alteració de l'ordre públic feia imprescindible, segons Meer, el reforçament dels instruments d'intervenció castrense i d'aquí l'oportunitat que un militar ocupés el càrrec de CP en lloc d'un civil, que no oferia les suficients garanties.

Amb Pavia va afermar-se la connexió directa amb Capitània, de tal forma que no només es donaven les bases per a una pràctica governativa subsidiària dels dictats de la institució castrense sinó que, paral·lelament, es produïen les condicions reals perquè el CP efectués una actuació plenament discrecional: l'únic límit seria l'acord de l'autoritat militar. Des d'aquest plantejament, assolia tota la seva significació el ban Pavia de 29 de febrer de 1844 en el que responsabilitzava els alcaldes dels robatoris i atracaments que patissin els viatgers en els respectius municipis, i els amenaçava amb fortes multes si no li comunicaven immediatament els fets i no portaven a terme la persecució dels assaltants. Així mateix recompensava amb 500 rals la delació particular. Els detinguts passaven a judici d'una comissió militar⁵⁷³.

Un altre militar, el mariscal de camp Francisco Fulgoso, va succeir Lillo i, en l'al·locució publicada amb motiu de la seva presa de possessió, feu un plantejament

⁵⁷⁰ Ban de 6.feb.1844, que extenia a tot Catalunya l'estat de guerra vigent a Barcelona. La sistemàtica de Meer era l'habitual a l'època: aplicació de la llei d'abril de 1821. Respecte al significat d'això i de la proclamació dels estats de setge vegeu BALLBE, M., op.cit., Madrid 1983, p. 61 i ss.; CRUZ VILLALON, M., El Estado de sitio y la Constitución. La constitucionalización de la protección extraordinaria del Estado (1789-1878). Madrid, CEC 1980, p. 320 i ss.; i FERNANDEZ SEGADO, F., El estado de excepción en el derecho constitucional español. Madrid EDERSA 1977, p. 77 i ss. i Las disposiciones de excepción en la década moderada a <<R.E.P.>> 205, p.81-115.

⁵⁷¹ RO., 16.feb.1844. Pavia va comunicar-la als alcaldes el 27.feb.1844. BOP., 9.mar.1844.

⁵⁷² Va prendre possessió el 17 de març de 1844.

⁵⁷³ Segons RO., 26.feb.1844.

governatiu que anava una mica més enllà de l'estricta interès pel manteniment de l'ordre públic

...contando con la colaboración de autoridades y corporaciones que conocen respectivamente la línea de conducta que deben seguir para contribuir al fomento material y al bienestar de sus administrados, y a la conservación del reposo público...⁵⁷⁴

Aquesta ampliació de mires no amagà un to de severa advertència a les autoritats locals ni que es perdessin de vista les prioritats de l'ordre públic. La participació governativa en aquesta tasca es mantindria sota els paràmetres de subsidiarietat i discrecionalitat, i es desenvoluparia en espais de repressió més acotats, molt propers a la població i a les autoritats locals⁵⁷⁵, i emmarcats dins les prescripcions i l'orientació política de l'autoritat militar.

La rebel·lió generalitzada que va escalar el juliol de 1845 contra el sorteig de les quintes militars, i que gairebé va durar fins a finals d'any no alterà la mecànica: l'exèrcit en primer pla mentre l'autoritat política esdevenia un mer auxiliar del Capità General, que donava publicitat als actes d'aquest⁵⁷⁶ i actuava sobre els esglaons executius inferiors, exigint als alcaldes la major activitat al respecte

...Ayer un grupo de hombres armados forasteros y desconocidos se presentó sucesivamente en algunos pueblos de este llano, y con gritos sediciosos trastornó la operación del sorteo general para el reemplazo de 1844.

Castigados instantánea y ejemplarmente en el vecino pueblo de San Andres de Palomar, sufrirán a no tardar igual suerte en los demás puntos donde se ha hollado la ley; habiendo salido fuerzas suficientes para restablecer su imperio.

El orden más admirable reina en esta populosa capital, sin que en ella haya sufrido el sorteo ningun entorpecimiento por consecuencia de los sucesos exteriores, constándome igualmente que este acto se ha llevado a cabo sin desorden ni dificultad alguna en Villafranca, Tarrasa, Mataró y demás pueblos

⁵⁷⁴ 30.jul.1844. BOP., 1.agt.1844.

⁵⁷⁵ Així per exemple, la circular del cap polític de 26.nov.1844 que prohibia als "centralistes" sortir del poble on tenien fixada la residència sense permís del comandant general de la província, i previ informe dels alcaldes i dels comandants militars de les respectives demarcacions. Establia també l'obligació de remetre-li les relacions nominals acordades. BOP., 28.nov.1844.

⁵⁷⁶ Al BOP., 9.jul.1845, extraordinari, el CP comunicava amb data del dia anterior que ...El Excmo. Sr. Capitán General de este Principado desde su cuartel General de Sabadell a las seis y media de la tarde de ese dia, me dà parte de haber batido y dispersado a los revolucionarios causándoles veinte y cinco muertos, y apoderándose de un considerable número de prisioneros, y que mañana continuaba su marcha sobre Tarrasa a pacificar aquella población...

principales de la provincia.

Con esta ocasión encargo muy particularmente a los alcaldes que redoblen su vigilancia para impedir cualesquiera tentativas de sedición, las que no pueden redundar sino en perjuicio de los infelices pueblos; porque decididas las Autoridades superiores a reprimirlas con mano fuerte, y contando con los recursos necesarios, sabrán anonadar aquel a donde quiere que levante su ominosa cabeza...

Així s'expressava el CP José Mª de Gispert el 7 de juliol⁵⁷⁷; tres dies més tard ordenava als alcaldes que en el termini de 72 hores recollissin i li lliuressin les armes dels veïns que havien participat en la sublevació contra les quintes; actuava al respecte per ordre del capità general. I des del 15 d'agost, el nou CP José Fernández de Enciso s'entestava en la publicació de les llistes d'individus que havien participat en la sublevació a diversos pobles i encomenava als alcaldes i comissaris de seguretat la seva captura.

La guerra dels "matiners" (1846-1849) no feu sinó augmentar aquesta tendència, puix que el caràcter popular que va adquirir i el seu contingut polític (que permeté la confluència de carlins, republicans i progressistes), comportà un ampli desplegament de l'exèrcit arreu del Principat: a finals d'octubre de 1848, 40.000 soldats⁵⁷⁸ es distribuïen arreu del territori. Dotat de semblants mitjans i amb una complexa situació bèl·lica al davant, que requeria la seva atenció, el capità general tindria en el CP un bon agent auxiliar.

D'una banda actuava com a canal de comunicació amb les autoritats locals a les que responsabilitzava de l'aplicació de les mesures que determinava en les diverses circulars⁵⁷⁹ per tal de realitzar el control de la població local; de l'altra cobria un espai important a la capital del Principat: així per exemple, davant les manifestacions d'universitaris que van produir-se els dies 28 i 29 de març de 1848 fou el CP qui, acompanyat del comandant "2° cabo" de la plaça van anar a entrevistar-se amb els estudiants mentre la ciutat era sotmesa a una forta vigilància militar. Els aldarulls van ser poc importants⁵⁸⁰, la qual cosa explicaria el protagonisme de l'autoritat civil (compartit, no ho oblidem, pel comandant de la plaça), que s'expressaria amb d'altres mesures com el ban que va publicar l'1 d'abril de 1848 en que posava unes molt dures condicions per a la presència d'estrangers a la ciutat i que prohibia

⁵⁷⁷ BOP., 8.jul.1845, extraordinari.

⁵⁷⁸ CAMPS i GIRO, Joan, La Guerra dels Matiners i el catalanisme polític (1846 - 1849). Barcelona, Curial 1978.

⁵⁷⁹ Així, per exemple, en la circular publicada al BOP., 28.mar.1848 el cap polític imposava multa de 8 rals diaris a les famílies del que s'unissin a la facció, havent-les de pagar els pobes de residència en cas d'insolvència: l'alcalde adquiria la responsabilitat de dur a cap aquestes mesures i d'elaborar una relació detallada dels veïns facciosos, que havia de trametre a l'autoritat civil.

⁵⁸⁰ SOLA, R., t.d., U.B. 1984, p. 117 i ss.

les reunions de més de 6 persones⁵⁸¹.

Ara bé, quan les corporacions ciutadanes van mobilitzar-se, amb l'ajuntament al davant, per a buscar remeis a la situació de crisi industrial i d'atur que, entenien, composaven el terreny adobat per a la germinació dels plans de "subversió", no fou al CP a qui s'adreçaren sinó que van anar a entrevistar-se directament amb el capità general; i quan sorgiren problemes entre la Societat de Teixidors i l'ajuntament per endegar el pla d'ocupació, la corporació barcelonina acudí també en demanada d'auxili a l'autoritat militar⁵⁸²: en definitiva, qui garantia l'ordre públic era reconeguda socialment com l'autoritat amb poder i amb capacitat de decisió. Aquest fet es reproduiria al llarg del període la qual cosa no obstava que, sobretot en moments de tranquil·litat i/o d'escassa conflictivitat, incrementés l'ascendència social de l'autoritat civil: ho comprovarem en els mandats de Pasqual Madoz i d'Antonio Guérola.

6.3.2.- Barcelona, l'excepcionalitat permanent⁵⁸³.

A principis de 1850 el diputat Sr. Córdoba s'adreçava des de les Corts al govern per preguntar-li si havia adoptat alguna resolució

...para que se levantase el estado de sitio en que se halla Cataluña desde hace siete años...

i, també

...(para) que se forme causa a los que al conducir presos de una población a otra los asesinan bajo el pretexto de que han querido fugarse...⁵⁸⁴

Quatre dies després insistia en la seva demanda⁵⁸⁵.

La conjuntura semblava favorable per a la normalització de la situació política del Principat: la guerra dels "matiners" ja havia acabat i, d'altra banda, el govern venia d'aprovar

⁵⁸¹ BOP., 1.abr.1848, extraordinari. L'article 1er. determinava que tot foraster sense feina seria considerat "Vago" i, en conseqüència, seria detingut i traslladat al capità general.

⁵⁸² SOLA, R., t.d., U.B., p.121-123.

⁵⁸³ Per a l'anàlisi de la normativa en que reposà la permanent "excepcionalitat" de Barcelona, BALLBE, M., op.cit., Madrid 1983 p. 135-192. També CRUZ VILLALON, P., op.cit., Madrid 1980, p. 342-365, i FERNANDEZ SEGADO, F., op.cit., Madrid 1977, p. 84-95 i art.cit., a <<R.E.P.>> 205, Madrid 1976, p. 81-115.

⁵⁸⁴ Interpelación al gobierno, plantejada pel diputat Córdoba en data 5 de gener de 1850. A.C.D, s.g., lligall 66/exp.21.

⁵⁸⁵ D.S.C., 9.gen.1850. La petició va quedar sense resposta durant la legislatura.

la reforma administrativa que creava la figura del governador provincial (28 de desembre de 1849) la qual cosa, podia interpretar-se com una decisió enfortidora del poder de l'autoritat civil. En aquesta línia el diari barceloní <<La Opinión Pública>> informava que

...según se nos ha asegurado el Sr. D. Fermín Arteta, nombrado gobernador de esta provincia, llegará a Barcelona el 16 de este mes. Dicen que viene con facultades para levantar el estado de sitio. Deseamos vivamente que esta noticia se confirme...⁵⁸⁶

A començaments de febrer, el mateix diari expressava el seu desencís al respecte, amb un article que paga la pena de reproduir

Los gobernadores civiles están en sus provincias; el Sr. de Arteta ha días que se encargó del mando de esta y sin embargo el estado de sitio continua aún en Barcelona. Mucho nos hemos engañado!...

Nosotros creíamos, que al reunir las intendencias y gefaturas políticas en una sola persona, llevábase la elevada mira de robustecer la autoridad civil por medio de la unidad en el mando, y de realzarla en el concepto público haciendo que de "hecho" fuera lo que de "derecho" es y ha sido siempre: la "primera" de la provincia. Nosotros considerábamos esa medida como el primer paso hacia la vigorización del poder administrativo en España: y convencidos profundamente de la necesidad urgente de que la ley sea una verdad, de que el poder civil sea harto fuerte para resistir las invasiones del elemento militar, no nos repugnaba ver destruir hasta el nombre de las gefaturas políticas; tanto habían, con su flaqueza, contribuído al desprestigio y despolarización del poder.

Halagábanos la esperanza de que el Sr. Gobernador de esta provincia, persona bajo todos los conceptos bien considerada (..) no hubiera aceptado su destino, sin la precisa condición de poderlo desempeñar libremente; esto es, de que se levantara el estado excepcional. Mas ¡vana esperanza y más vana creencia aún! Ni el gobierno ha querido por lo visto robustecer el poder civil, ni el señor de Arteta ha considerado como circunstancia indispensable a la responsabilidad moral de sus actos, a las justas aspiraciones de su porvenir, y a la elevada dignidad de su puesto, aceptarlo sin cortapisa alguna a su libertad de acción, sin la existencia de este estado de sitio, que, de "primera" autoridad que debiera ser, rebájale a categoría de "segunda". En verdad que lo sentimos.

Duélenos también por el prestigio de la autoridad civil que quisiéramosla siempre muy enaltecida, muy respetada, siempre la "primera"...

A la notòria posició del diari de defensa de l'autoritat civil, s'hi afegia en primer lloc, la denúncia que la realitat del càrrec no s'ajustava al disseny jurídic-polític aprovat ja que, en concret, la permanència de l'estat de setge impedia que l'autoritat governativa fós

⁵⁸⁶ <<La Opinión Pública>>, 10.gen.1850. Informava, tot seguit, que el Capità general de Catalunya Ramon de la Rocha, continuava residint a Madrid.

efectivament la primera autoritat provincial i evidenciava la seva subordinació a l'autoritat militar: la reforma quedava devaluada i d'aquesta manera no només es malmetia la perspectiva inicial sinó que es feia impossible superar l'estadi de desprestigi i impopularitat que havien caracteritzat fins llavors a l'autoritat civil. En segon lloc, involucrava personalment el governador Arteta en aquesta frustració del projecte civilista perquè havia acceptat el càrrec en unes condicions de submissió al poder militar i d'acceptació del fet de trobar-se amb competències conculcades pel capità general: per això li retreia que hagués adoptat una posició claudicant al respecte.

A continuació es lamentava de les circumstàncies d'excepcionalitat en que es trobava el Principat i al·legava que no hi havia cap raó pel seu manteniment puix que ni tan sols podien esgrimir-se motius d'ordre públic, que eren els veritablement importants, per perllongar l'estat de setge:

...Y duélenos más aún por esta pobre provincia, sobre la cual pesa ese estado de fuerza que la ahoga, y cuya permanencia sin razón ni pretexto alguno afortunadamente existen ya que la abonen (..) ¿Hasta cuándo, pues, Cataluña ha de seguir siendo excepción viva del régimen de "legalidad" que en lo demás del Reino se observa?

Es doloroso considerar que la guerra civil ha concluído; que se respeta la ejecución de los aranceles; que la quinta se ha verificado; que el Principado todo quiere paz, paz a cualquier precio; que ninguna complicación asome por el horizonte; que todo promete sosiego aquí; que el capitán general, persona sobre la cual "exclusivamente" recae la responsabilidad de la alteración del orden público, ha "meses" que viva tranquilo en Madrid y sin embargo el estado excepcional siga en todo su vigor aún!

El diari buscà l'explicació en un altre lloc, i la trobà

...Es sensible observar, que en cuantas épocas han ocupado los moderados el poder, Cataluña, y más prácticamente Barcelona, han estado "siempre" sujetas al estado de sitio; que de "diez y seis" años que lleva España de gobierno representativo, el Principado cuenta "diez" de ese régimen especial; que desde el año 43, esto es, de 6 a esta parte, Barcelona no ha dejado ni por un día siquiera de sentir el peso de hierro de ese estado de fuerza; ni por un solo momento ha gozado la tranquilidad consiguiente a una situación de legalidad!

Identificats els responsables de la situació que patia la província, reflexionava sobre les negatives conseqüències que derivaven de la situació

...Pobre Cataluña!

Y luego se le pedirán hábitos de publicidad y discusión, cuando el estado de sitio los mata; cuando lo único que por él se crea es la desconfianza, el aislamiento, la reserva, la zozobra, y el deseo vivísimo de salir de situación tal.

Y luego se le pedirán fe y respeto a la autoridad civil, cuando a lo único que se la acostumbra es a la obediencia ciega a la autoridad militar; cuando lo único que de largos años ha ve practicar es la prepotencia de ese elemento y la humillación de aquélla.

Y luego se le acusará de espíritu de provincialismo, cuando se la habitúa a verse tratada de hecho como un pueblo aparte, como una segregación del resto del Reino, como una especie de colonia peninsular (..) Funesta política esa que para el Principado se sigue...

Finalment reclamava del governador civil que intervingués en favor de l'aixecament de l'estat de setge, mesura que en opinió del diari només li reportaria beneficis:

....a la vez que se adquiriría las simpatías de los pueblos, enaltecería a sus ojos a la autoridad civil, mostrándoles así de hecho ser el **primer poder legal** en la provincia y el **único** por tanto a quien se han de acostumbrar a reconocer como protector de sus intereses y derechos...

En definitiva,

...El levantamiento del estado de sitio es ya para nosotros algo más que cuestión de partido: eslo de vida o muerte para el poder civil en Cataluña. Hasta ahora ha arrastrado una existencia lánguida y desprestigiada a causa del papel secundario y desautorizado, que la prepotencia militar le ha hecho desempeñar durante los diez años que de este estado llevamos. Hoy, empero, puede salir de su postración y cobrar vigor y fuerza moral. Con la creación de los Gobernadores Civiles se han concebido nuevas esperanzas. Que las realice pues, S.E., levante el estado de sitio y la autoridad civil se salva⁵⁸⁷

Arteta, de forma immediata, va convocar al director de <<La Opinión Pública>> per tal d'expressar-li el seu disgust per l'article al mateix temps que li feia avinent la seva opinió favorable al restabliment de la normalitat a Barcelona, però que a Madrid li havien estat al·legades raons de pes -que desconeixem- que justificaven el manteniment de l'excepcionalitat. El governador no va prendre cap mesura en contra de la publicació: possiblement considerà que la reunió amb el director, i en els termes que s'havia desenvolupat, havia estat un avís suficient. En qualsevol cas, la sanció no es va fer esperar però va tenir un altre origen: com si es tractés d'una confirmació de les pròpies tesis, <<La Opinión Pública>> fou suspesa el 10 de febrer pel capità general amb el pretext que havia reproduït una proclama carlina⁵⁸⁸, i el seu director fou condemnat a pena de deportació a

⁵⁸⁷ <<La Opinión Pública>> 6.feb.1850.

⁵⁸⁸ La suspensió del diari només fou criticada per <<El Catalán>>, que va queixar-se del tracte discriminatori que rebia la premsa progressista en comparació a la conservadora, com <<El Ancora>>. Els altres diaris bé van ignorar el fet <<El Barcelonés>>, <<El Bien Público>>, <<El Ancora>>) o bé van mostrar-se d'acord amb la decissió <<El Sol>> en considerar imprudent la conducta de <<La Opinión Pública>>.

Mallorca si bé finalment la pròpia autoritat militar va alçar aquesta pena.

El 17 de febrer va reaparèixer <<La Opinión Pública>>⁵⁸⁹, i durant tres dies consecutius continuà tractant la problemàtica de l'estat de setge, si bé de forma menys punyent però insistint en l'arbitrarietat de la mesura, en la necessitat que fós aixecada, i posant émfasi en les negatives conseqüències que derivaven del seu manteniment⁵⁹⁰. Dies després, un llarg article anònim publicat al diari progovernamental <<El Sol>> justificava el manteniment de l'estat de setge com a mur de contenció a la delinqüència, molt concretament davant els previsibles excessos i venjances en que podien caure els derrotats en la guerra dels matiners, amnistiats el juny de 1849: el que deixava molt clar el seu autor era que l'ordre públic i social només podia quedar garantit per l'autoritat militar⁵⁹¹. Quan pel mes de juliol s'alçaren noves partides, La Rocha ja es trobava al Principat: el dia 13 publicava un ban en el que "recordava" que els detinguts per haver-se alçat contra el govern passarien a la comissió militar i els anunciava ja el veredict: la pena de mort⁵⁹². Pel seu cantó, el governador civil interí Ventura Bofill incidia en els alcaldes perquè realitzessin un efectiu control sobre els veïns del poble, recollissin el passaports de les persones sospitoses i en relacionessin els noms al comandant de la plaça⁵⁹³.

La mecànica no tardaria a repetir-se: davant noves pertorbacions de l'ordre públic, el capità general comunicà que els detinguts passarien a la inefable comissió militar⁵⁹⁴ i, més endavant, pel mateix motiu, el governador civil Ventura Díaz comunicava als alcaldes, per ordre del capità general, que controlessin els sospitosos amb l'ajuda del comandant d'armes mentre La Rocha anunciava, un cop més, que els detinguts passarien a la comissió militar⁵⁹⁵.

Gairebé 7 anys més tard, a finals de 1856 Mañé i Flaquer incidí punyentment en aquesta problemàtica. L'estat de setge havia estat proclamat el 14 de juny de 1856 pel nou govern d'O'Donnell, en plena crisi política i social del règim progressista⁵⁹⁶. El capità

⁵⁸⁹ Segons TRENAS, Julio, Fermín Arteta. La anticipación de un tecnócrata. Madrid, Guadarrama 1971, ...Será Arteta quien intervenga para conseguir la reaparición del periódico..., p.274.

⁵⁹⁰ <<La Opinión Pública>>, 20, 21 i 22.feb.1850.

⁵⁹¹ <<El Sol>> 28.feb.1850. Fou replicat per <<La Opinión Pública>> 2.març.1850, que no afegí però elements nous als ja aportats.

⁵⁹² BOP., 19.jul.1850.

⁵⁹³ BOP., 18.jul.1850.

⁵⁹⁴ BOP., 6.gen.1851.

⁵⁹⁵ BOP., 8.nov.1851.

⁵⁹⁶ Vegeu KIERNAN, V.G., La revolución de 1854 en España. Madrid, Aguilar 1970 p. 246- 256.

general de Catalunya Juan Zapatero va fer un ampli ús de les facultats que li concedien les mesures d'excepció no només per dur a cap la censura de la premsa sinó per intervenir amb extremada duresa en la repressió del moviment popular que s'inicià des del 18 de juliol a Barcelona (Josep Benet i Casimir Martí han documentat acuradament aquesta actuació⁵⁹⁷), que mantindria la seva continuïtat amb el retorn de Narvèez al poder el 10 d'octubre⁵⁹⁸. L'estat de setge fou aixecat arreu de l'Estat per RD., 11.nov.1856 però va mantenir-se l'estat de guerra a Catalunya, Màlaga i la zona dels Pirineus aragonesos.

En aquesta conjuntura Joan Mañé i Flaquer va publicar una sèrie d'articles al diari madrileny <<El Criterio>> -recordem que Madrid estava en situació de normalitat, amb la censura de premsa habitual però no excepcional- de reflexió política sobre la relació de Catalunya amb Espanya⁵⁹⁹. El motiu que suscitava aquesta llarga reflexió era precisament la possibilitat que fós aixecat l'estat de setge implantat per O'Donnell i Ríos Rosas, perspectiva delejada per l'insigne conservador però davant la qual mantenia un versemblant escepticisme

...¿caso de levantarse el estado de sitio, se hará extensivo éste beneficio al antiguo Principado de Cataluña? ¿será allí respetada la seguridad individual, se dejará a los tribunales ordinarios el pleno ejercicio de sus funciones, disfrutarán nuestros colegas de allende del Ebro de esa libertad racional que nos conceden las leyes, y que para nosotros hemos reclamado?... (p. 146)

Mañé s'autoresponia negativament en base a l'experiència que constatava de les pràctiques i prevencions governamentals que contra l'antic Principat s'havien desenvolupat des de l'adveniment dels Borbons, amb l'objectiu d'aconseguir la uniformitat d'Espanya. Mañé veuria confirmada la seva resposta ja que, com hem dit, l'estat de setge fou efectivament aixecat arreu de l'Estat llevat d'uns pocs territoris, entre ells les quatre províncies catalanes. Suposem que aquest fet donaria força moral a Mañé per entrar àmpliament i sense embuts en la reflexió que tenia plantejada i de la qual ens n'interessen els elements explicatius de la persistent excepcionalitat política en que es vivia a Catalunya més pròpia, segons ell, d'una colònia que no pas d'una província espanyola com a tal.

El punt nodal de les seves argumentacions era que per aconseguir l'uniformització d'Espanya, Catalunya havia estat tractada sempre com un enemic vençut davant el qual mai no s'havia practicat una política intel·ligent d'assimilació sinó que

⁵⁹⁷ BENET, J.; MARTI, C., op.cit. vol. II, Barcelona 1976, p. 442-537.

⁵⁹⁸ El governador civil de Barcelona Ignasi LLasera sí que presentà la seva dimissió el 20 d'octubre, que li fou acceptada. Va substituir-lo Melchor Ordóñez.

⁵⁹⁹ Hi ha una reproducció parcial a BENET, J.; MARTI, c., op.cit., Barcelona 1976, vol. II pp. 566. Nosaltres hem utilitzat la reproducció facsímil a MOLAS, J.; JORBA, M.; TAYADELLA, A., La Renaixença. Fonts per al seu estudi. 1815-1877, Barcelona, 1986, p. 146 - 180. Els articles van ser escrits entre el 9 de novembre i el 10 de desembre de 1856. Agraïxo Borja de Riquer la referència.

...se ha preferido fiarlo todo a la fuerza, convirtiendo en esclavo miserable y enemigo rencoroso al que debía y podía ser súbdito poderoso y amigo leal. ¿Se quiere hacer con Cataluña lo que se ha hecho con Aragón? ¿Se quiere hacer con Cataluña lo que Inglaterra ha hecho con Irlanda?... (p.176)

Per tal de dur a cap aquesta política s'havia procedit des de bon principi a la substitució de les autoritats naturals del país per d'altres que

...se encargaron siempre del mando con prevención, y encastilladas en su superioridad, accesibles sólo a la adulación y al dolo, vivieron extrañas a un país que ni conocían, ni podían comprender, ni querían estudiar, y lo consideraron más que como una colonia, como una conquista... (p. 151-152)

fins el punt que la vinculació amb la monarquia s'havia vist afectada per la interferència d'aquestes autoritats identificades bàsicament amb els capitans generals

...autoridad más temida que querida, con raras excepciones... (p. 153)

Les altres autoritats (governadors provincials...) es trobaven sota el domini de l'autoritat militar i, en qualsevol cas, estaven encarregades de la realització d'una política immediatista, sense projecte ni a mig ni a llarg termini de tal forma que la seva acció davant els problemes de la societat catalana gairebé mai no responia a les necessitats sorgides del propi desenvolupament (crisi industrial, associacionisme, corporacions professionals...)

...Ni las autoridades que generalmente se envían a Cataluña están a la altura de estas cuestiones, ni suponemos que el gobierno central les pida más que mantener el orden "a toda costa", cobrar las contribuciones "a toda costa" y ganar las elecciones "a toda costa". Esto de pensar en lo por venir, esto de ocuparse principalmente y sobre todo, en los intereses políticos y sociales de la nación, son sueños de ideólogo, puras teorías que oyen con burlesca sonrisa nuestras capacidades gubernamentales... (p.173)

Un bon exemple d'aquesta actuació l'oferí la resposta que van donar a la problemàtica de l'associacionisme obrer:

...Por de pronto a las autoridades del Principado no se les ocurrió otro medio para atajar el vuelo de la asociación -fenómeno natural, inevitable a las nuevas condiciones de la industria- que perseguir a los directores, y suprimir las sociedades... (p.174)

la qual cosa tingué conseqüències nefastes puix que provocà no només la transformació de les associacions en societats secretes sinó

...perder sobre ellas toda influencia y toda inteligencia, declarárselas enemigas, darles cohesión y una fuerza formidable, constituírlas en peligro permanente para el país... (p. 174)

possibilitant-se així l'expansió de les idees socialistes i anarquistes al seu sí.

En definitiva, l'acció governamental (tant a nivell central com principalment local), basada en la força i en la curtedat de mires, havia comportat que

...Al pueblo catalán se le ha contrariado por sistema en casi todas sus pretensiones, y para alcanzar algo no le ha bastado tener en su favor la fuerza de la razón: le ha sido necesario también apelar a la razón de la fuerza... (p. 153)

La dinàmica que s'havia engegat a partir d'aquí havia estat la de l'enfrontament obert de tal forma que l'arbitrarietat esdevingué la norma de comportament de les autoritats i, en conseqüència, la llei restà completament desprestigiada ja que:

...Merced al estado de sitio permanente, la ley ha sido el capricho, el temperamento de la autoridad ó de sus agentes... (p. 154)

Es tractava doncs, una dialèctica de conquesta i resistència de la que s'havien derivat greus conseqüències socials i polítiques. Davant aquesta realitat originada per les

... desacertadas providencias del gobierno central o a la impericia de las autoridades locales...

Mañé reivindica una política racional i conciliadora com el mitjà més addient per superar la confrontació existent

...Gobernar no es atropellar, no es deportar, no es fusilar: es conciliar, es prevenir, es hacer justicia; para lo primero, para hacer lo que comúnmente se ha hecho en Cataluña basta y sobra con un cabo de escuadra; no hay que poner en evidencia la incapacidad supina de todo un general... (p. 167)

Iniciar aquest camí no era fàcil ja que la profunditat del mal impossibilitava el retorn al punt de partença; però sí que era plausible posar en marxa una sèrie de mesures que permetessin millorar la situació present. De les propostes de Mañé en volem destacar dues:

1a./ La necessitat que Catalunya gaudís dels mateixos drets polítics que les altres províncies espanyoles la qual cosa comportava que

...Debe cesar el estado escepcional, porque así lo aconsejan la justicia, la prudencia y la dignidad de la nación: lo aconseja la justicia, porque en estos últimos años Cataluña ha probado no ser la primera en sublevarse, ni la mas ocasionada a revueltas; porque continuando la omnipotencia de los capitanes generales se la hace de peor condición que a las colonias, supuesto que no cuenta como garantía como aquéllas el juicio de residencia que pone coto a las demasías de la autoridad superior: lo aconseja la prudencia, porque se convierte la Capitanía general de Cataluña en un nuevo poder formidable, que decidirá siempre de los destinos de España e impondrá condiciones al gobierno; porque siendo normal el estado de sitio, pierde su fuerza para las situaciones excepcionales: porque a su sombra se cometen mil abusos que desprestigian a las autoridades y al gobierno; y es contrario a la dignidad de la nación, porque es el único en los pueblos regidos por instituciones liberales de que un gobierno no

pueda gobernar sino fuera de la ley... (p.176-177)

2a./ Indisolublement associada a la normalització política reclamada en el punt anterior, calia avançar en l'enfortiment de l'autoritat civil i en la independència dels tribunals de justícia davant del predomini de l'autoritat militar:

...Lo que ante todo se necesita en Cataluña, es robustecer el principio de autoridad, que no es el temor del sable, sino el respeto a la ley, el amor a la justicia. Para esto, la primera autoridad civil debe adquirir consideración saliendo de la tutela de los Capitanes generales, a cuya sombra vive sin voluntad propia, de una manera poco digna de la posición social y relevantes dotes de las personas que deben ocupar tan importante destino. Es necesario, de toda necesidad, que los tribunales de justicia funcionen con entera libertad; que no vean invadidas sus atribuciones por comisiones militares, anacronismo injustificable en nuestros tiempos cuando se salen de su esfera de acción, barbaridad monstruosa cuando el reo o el juez no conocen el Código por el cual se aplican las penas... (p. 177. El subratllat és meu)

Mañé deixava plena constància de la subordinació política de l'autoritat civil a la militar a Catalunya en base al manteniment constant del règim d'excepció; i ho feia en una conjuntura en que els fets venien, un cop més, a confirmar aquesta situació.

L'estat de setge es perllongaria fins el 20 de setembre de 1858, en que un reial decret signat pel ministre de la Governació Posada Herrera n'ordenava l'aixecament (art.1) però no restablia la normalitat judicial ja que l'article 3er. continuava reservant a la jurisdicció militar

...los salteadores de caminos y los ladrones en despoblado, y aún en poblado siendo en cuadrillas...⁶⁰⁰

La publicació del decret era tot una novetat ja que des del 17 d'agost de 1854 no s'havia aixecat un estat excepcional a Catalunya, quan ja feia més de 10 anys que s'havia proclamat aquesta mesura⁶⁰¹. I, com ja hem dit, no s'havia produït un restabliment ple de la normalitat. El governador civil de Barcelona, Ignasi LLasera considerà necessari fer unes significatives puntualitzacions en la proclamació del decret, que paga la pena de considerar:

...BARCELONESES: La Reina (que Dios guarde) por su Real Decreto que antecede se ha servido levantar el estado de guerra en que se hallaba el antiguo Principado de Cataluña. Habiendo vuelto en virtud de esta medida la provincia de mi mando a su estado normal, muy lejos está del ánimo del Gobierno al adoptarla, ni ha sido el propósito de las autoridades superiores al promoverla, que

⁶⁰⁰ RD., 20.set.1850, al BOP., 28.set.1858. L'art. 2on. en mantenia la vigència als Pirineus aragonesos ...mientras lo exija la necesidad de reprimir en ella enérgicamente el contrabando... (art.2). Aquesta situació duraria fins el 31 de març de 1859.

⁶⁰¹ Des del 31 de gener de 1844 a Barcelona i des del 6 de febrer del mateix any a les altres províncies catalanes.

tengan menos apoyo ni menos seguridad el respeto debido al Trono Constitucional, la conservación del orden público, la seguridad individual y la defensa de la propiedad. Las leyes comunes son bastantes y tienen la fuerza eficaz necesaria para proteger los sagrados objetos; pero si así no fuese, y las circunstancias lo hiciesen indispensable a juicio de vuestras autoridades que en esto como en todo obran y obrarán de común acuerdo, y la convivencia pública en cualquier momento reclamase la aplicación de medidas excepcionales, así tendrá lugar pronta é instantáneamente, y la inmediata observancia de los Reales Decretos de 17 de abril de 1821, os hará conocer que la represión de toda tentativa no se hará esperar, ni será menos fuerte, eficaz y ejecutivo el castigo de los criminales. De confiar es que este caso no llegue y no llegará de seguro si vosotros, Barceloneses, tenéis siempre presente que en ello se cifra vuestro bienestar, la consolidación de las instituciones, y de vuestra conducta depende vuestro decoro, y el buen nombre y dignidad del pueblo catalán...⁶⁰²

De les paraules de LLasera, militar ficat a governador civil, se'n desprenia una certa prevenció davant la mesura adoptada pel govern "llarg" de la Unió Liberal. Les expectatives pessimistes no arribaren a confirmar-se i Barcelona (i Catalunya) van viure el més llarg període de normalitat política (no judicial) d'aquests primers 60 anys del nou-cents.

Normalitat política reduïda a la no implantació durant gairebé 8 anys (fins 25 de juliol de 1866) d'un règim d'excepcionalitat; i que no comportà, en un altre nivell, el ple desplegament de l'autoritat civil ja que durant aquest temps va persistir, incòlume, la subordinació de l'autoritat civil a la militar. Aquest fenomen no només és manifestà en la pràctica institucional externa sinó que fou perfectament percebut des de dins del govern provincial: el testimoni d'Antonio Guerola en constitueix una mostra privilegiada. El seu mandat, que analitzarem globalment més endavant, quedà mediatitzat per aquest motiu: ell mateix ho explicà en la seva "Memoria".

En efecte, Guerola va plantejar aquesta problemàtica en una doble perspectiva: d'una banda, a partir de la posició estructuralment dominant de l'autoritat militar en la vida política del Principat; de l'altra, a través de la concreció del domini de capitania tant a l'hora de fixar els límits del desenvolupament de la política d'ordre públic del govern provincial com en el moment de valorar davant el govern central el mandat de l'autoritat civil de Barcelona i opinar sobre l'oportunitat o no de la seva continuïtat.

El domini polític militar fou constatat per Guerola com un de les principals dificultats per a la governació del Principat

...Quién tiene allí siempre influencia invasora es el Capitán General. El carácter turbulento de los catalanes ha exigido cierto poder militar para reprimirlo y temporadas de años enteros en estado de sitio. Esto ha creado allí un militarismo fatal para la administración civil, porque el Capitán general, entre sus facultades, ya excesivas, y las mayores que suele apropiarse, es una especie de virrey que manda las cuatro provincias, que dispone de 30.000 soldados y que tiene

⁶⁰² 26.set.1858. BOP., 28.set.1858.

oprimida la autoridad civil. Esta es una grande dificultad para todo Gobernador que vaya allí y no acepte ese protectorado invasor de sus atribuciones...⁶⁰³

Guerola plantejà el fenomen de forma estructural, amb resignació i impotència, conscient de la seva posició subordinada per raó d'aquest "militarisme fatal"; subordinació patètica en l'àmbit de l'ordre públic puix que les peculiars condicions de Barcelona situaven aquest espai en el centre nodal de l'atenció governativa i això significava que qualsevol inevitable eventualitat arran el menor conflicte no faria sinó palesar l'hegemonia política militar tant a nivell de decisió com de mitjans d'intervenció. Mitjans no només destinats a una acció directament repressiva sinó -i encara més trascendent- preventiva: ja hem vist la desqualificació que havia fet de la policia barcelonina que, a més, tampoc no era quantitativament suficient (i encara menys, en comparació a les forces que depenien del capità general). Els canals d'informació de què disposava el governador eren bàsicament -recordem que la policia secreta com a tal havia estat desmantellada-, els espies, d'entre els quals Guerola només en ponderà -i encara amb prevenció- un, l'anomenat "Tiburcio", que li havia llegat el seu antecessor Francisco Sepúlveda. La malfiança en aquest cas provenia de la sospita que tots ells, fins i tot "Tiburcio" estaven mediatitzats pel Capità general (i pel mateix Sepúlveda, que mantenia amb Cotoner una excel.lent comunicació):

...Yo sostenía con él (Tiburcio) correspondencia secreta, y además le veía algunas veces a la una de la madrugada en la muralla de mar con grandes precauciones. Me dió avisos interesantes, pero a lo último concebí la fundada sospecha de que estaba también subvencionado por el capitán general y por Sepúlveda y que les decía a éstos las noticias antes que a mí, lo cual me colocaba en cierta ridícula posición con ellos...⁶⁰⁴

La interferència del principal mitjà d'informació anava acompanyada per un element subjectiu d'importància: la manca d'enteniment entre Guerola i Cotoner, la qual cosa col.laborà a l'empitjorament de la relació "institucional" entre ambdues autoritats fins el punt que el governador va queixar-se amargament que:

...Yo seguía buenas relaciones con el general Cotoner; le comunicaba cuanto sabía, y le enseñaba todas las cartas de Tiburcio. El no correspondía a esta franqueza mía. Me decía lo que sabía sin manifestarme el origen de las noticias, se lamentaba que la Policía no trabajaba, y que nada sabíamos; pero todo esto en un tono que, sin perder el carácter amistoso, se impregnaba de altivo e inconveniente. Varias veces estuve a punto de contestarle con severa dignidad, rechazando esa especie de censura que se permitía conmigo, pero aleccionado en

⁶⁰³ Memoria..., vol. 1, p. 72.

⁶⁰⁴ Memoria..., vol. 1, p. 38. Una valoració molt diferent feia del comandant de la Guàrdia Civil Terradas: ...que era excelente persona, muy querida en el país, catalán, y que sabía más que los cinco inspectores (de vigilancia) juntos. Fue siempre para mí un excelente funcionario... I del cap i del caporal dels mossos d'esquadra ...también muy conocedores del país, pero éstos estaban en la dependencia del capitán general, y a él más que a mí me servían...

mi larga carrera, sabía que en cuestiones de un Gobernador con un Capitán general, todavía no hay ejemplo de que una sola vez haya decidido el Gobierno en contra del Capitán General aunque fuera patente su sinrazón. Y si esto sucede en las demás provincias, es más seguro en Cataluña donde el Capitán General es una especie de virrey, a quien el Gobierno concede cuanto pide. Creí pues prudente evitar un rompimiento y eludir decorosamente toda cuestión, pero yo sé lo que sufría...⁶⁰⁵

Era incontestable el poder del capità general per immiscir-se en la pràctica governativa: encara més, si aquesta lliscava d'acord amb els seus designis, podia gaudir del seu suport (cas de Sepúlveda) ara bé, en el moment que, per diverses raons, la connexió entre les autoritats civil i militar estigués ressentida, la primera podia quedar paralitzada.

El pas següent, com ja hem apuntat, era la incidència del capità general en la continuïtat de l'autoritat civil

...El general Cotoner fue a Madrid por asuntos de familia en el mes de marzo (de 1864). Allí habló con los ministros y después de haber salido yo de Barcelona, supe que en esas entrevistas empezó a hablar mal de mí, concediéndome muy buenas cualidades administrativas, pero negándome las de previsión y energía para combatir la revolución. Por supuesto que esto decía como criterio y opinión suya sin fundarla en hechos ni razones...⁶⁰⁶

La dimissió de Guerola va tardar encara uns mesos a produir-se i, certament, en ella van intervenir-hi altres factors i respongué a motivacions més complexes que l'exclusiva voluntat militar. Com veurem en l'apartat corresponent seria una interpretació esbiaixada caure en semblant simplificació de la realitat: no es tractaria d'això sinó de remarcar tant el fet mateix del comportament militar com el seu paper determinant. Cotoner va iniciar una campanya de desprestigi de Guerola a la que, un cop engegada, s'hi van afegir-hi altres i decisius elements. En aquest cas podriem considerar que Cotoner va obrir la caixa dels trons, a la que s'hi anirien afegint altres llogaters, en una conjuntura força complexa en la qual els interessos en litigi eren diversos: Cotoner en va representar uns, qualitativament importants però no únics.

La intromissió militar en l'exercici del càrrec civil es reproduiria posteriorment de manera flagrant quan Romualdo Méndez de San Julián a mitjans de 1868 fou expulsat de la província pel Capità general de Catalunya el marquès de Novaliches. Analitzem aquest cas com a darrera mostra, i punyent, de la feblesa política de l'autoritat civil. Poc dies abans que això s'esdevingués, un llarg article a <<La Corona>> analitzava les causes de la influència militar en els governs espanyols i arribava a la conclusió que era la feblesa crònica dels partits polítics la raó que havia conduït, històricament, a reclamar la intervenció militar

⁶⁰⁵ Idem., p. 46-47.

⁶⁰⁶ Idem., p. 47.

...no han sido precisamente los militares los que han asaltado el poder, sino los que han sido elevados a él por los partidos que se han valido de la fuerza para sobreponerse a sus adversarios (..) las situaciones en las que el militarismo domina, son producto no de la ambición de los militares precisamente, sino de las discordias de los partidos; de los malos gobiernos que dan un pretexto para que sus adversarios apelen a la fuerza, y para que se entronice el elemento militar...

D'aquí que

...no es el militarismo ni un estado dentro del Estado, ni un óbice a las reformas, ni un instrumento de anarquía. Si algunas veces y en algunos países representa el ejército una parte demasiado activa en su política, cúlpese al estado social y político del país en que esto sucede, y no al ejército siempre dispuesto a toda clase de sacrificios por al patria...⁶⁰⁷

Certament, la feblesa del sistema polític havia estat un dels elements afavoridors del militarisme però aquesta no era una raó única per explicar el fenomen: l'autonomia que havien assolit els alts comandaments militars i el poder real de que s'havien anat dotant, situant-se al centre mateix de la regulació de les relacions socials i participant activament en la defensa d'uns interessos econòmics i d'un ordre social en que, ells mateixos, estaven directament implicats, eren elements gens menystenibles a l'hora de valorar un comportament que, evidentment, no raïa en la seva capacitat de sacrifici per la pàtria llevat que, entre d'altres coses, el protagonisme constant en desencadenar i participar en les guerres civils o de regir la normalitat de la permanent excepció avalesin semblant concepció. Tampoc un discurs patriòtic o nacionalista oferia garanties legitimadores en període mancat tant d'enemic exterior (no podien assolir aquesta categoria les guerres africanes o d'altres aventures pseudocolonials) i com de projecte polític nacional espanyol com a tal.

6.3.3.- Romualdo Méndez de San Julián, foragitat de la província pel capità general.

Méndez de San Julián portava més de vuit mesos de mandat⁶⁰⁸ quan fou destituït (1 d'agost de 1868) i expulsat de la província quatre dies més tard, per decisió de Novaliches. El comunicat oficial emès per Capitanía es limitava a consignar el següent

...Determinado conforme al artículo 50 de la Ley de Orden Público en estado de guerra, sea suspendido y por consiguiente imposibilitado el Excmo. Sr. D. Romualdo Méndez de San Julián para continuar mandando, ha recaído el cargo de gobernador civil, en ausencia del secretario señor D. Joaquín Antonio de Cézar en el administrador de Hacienda Pública Ilmo. Sr. don Ramon Gonzalez Sanchez, todo conforme al artículo 9 de la ley de gobierno de provincia, é interin el Gobierno de S.M. resuelve lo que convenga...- Barcelona, 1 de agosto de 1868.

⁶⁰⁷ <<La Corona>>, 28.jul.1868.

⁶⁰⁸ Havia pres possessió del càrrec el 6 d'octubre de 1867.

El marqués de Novaliches⁶⁰⁹

Paral·lelament, l'envergadura del fet no quedà reflectida en la premsa barcelonina on tan sols apareixeria, dies després, una lacònica nota on s'informava que

...Estamos completamente autorizados para hacer público que la repentina é involuntaria salida del excelentísimo señor don Romualdo de San Julián, gobernador de esta provincia, le impidió despedirse de sus amigos, de las corporaciones y de las personas que durante los últimos días de su permanencia en esta capital acudieron a ofrecérsele...⁶¹⁰

Aquesta "repentina" i "involuntaria salida" havia tingut lloc, com ja hem dit, el dia 5 quan Méndez va rebre un ofici de l'autoritat militar on

...graduándose de inconveniente mi permanencia en la capital y su provincia, se me ordenaba salir para Valencia, conducido por un oficial de la guardia, una hora después de aquélla en que se me notificaba...⁶¹¹

Fins aquí les conseqüències d'uns fets que coneixem tan sols a través de la versió que Méndez de San Julián va donar en el document relacionat en la nota anterior. Aquest document conté l'exposició detallada dels successos que provocaren la seva expulsió de Barcelona. Méndez va enviar-lo a la Reina per tal que el seu cas passés al Tribunal Suprem de Justícia, tot adjuntant la petició que se li acceptés la dimissió del nou càrrec de governador civil de Sevilla o que se n'ajornés la presa de possessió fins que la justícia dictés sentència. El 15 d'agost se li acceptà la dimissió; l'expedient però, no arribà als tribunals ja que el Consell d'Estat, en dictamen tramés al govern el 18 de maig de 1869, no ho considerà necessari⁶¹². En qualsevol cas, i a pesar d'una impossible contrastació documental⁶¹³, la narració de Méndez és força coherent i detallada, i aporta suficients elements d'anàlisi com per valorar-la ponderadament.

⁶⁰⁹ <<El Principado>>, 3.agt.1868.

⁶¹⁰ <<La Corona>> 8.agt.1868, edició de tarda. En d'altres periòdics com el <<D.B.>> o <<El Principado>> surt també la notícia en termes gairebé idèntics.

⁶¹¹ Exposición dirigida a la Reina per Romualdo Méndez de San Julián. Madrid, 12 d'agost de 1868. Arxiu de Presidència del Govern (A.P.G.), Madrid. Governadors Civils. Expedient personal de Romualdo Méndez de San Julián, lligall 16/exp. 952.

⁶¹² El Dictamen es troba a l'expedient personal. A.P.G., lligall 16/exp. 152. La seva conclusió de no trametre la documentació a la justícia es fonamentava en què com no havia prés possessió del càrrec de governador de Sevilla (tant per voluntat pròpia com pels esdeveniments polítics immediats) les circumstàncies que justificaven la petició de Méndez havien canviat i no requerien ara d'intervenció judicial.

⁶¹³ No hem trobat en al premsa contemporània cap menció als fets exposats.

Els fets van iniciar-se la nit del 26 al 27 de juliol quan davant els rumors que s'havia format a Sants una partida de més de 30 homes que s'havien desplaçat a S. Boi de Llobregat amb intencions delictives imprecises⁶¹⁴, Méndez de San Julián va ordenar al comandant de la guàrdia civil que actués en conseqüència, sense comunicar però al capità general aquesta decisió. Va justificar aquesta negligència en que

...ni lo avanzado de la hora, ni la importancia del asunto, exigían otra cosa...⁶¹⁵

i considerà que podia comunicar-li al dia següent. Quan així ho feu

...se manifestó dicha autoridad quejosa, amistosamente quejosa de que la Guardia civil se hubiera reunido en número proporcionalmente crecido sin orden ni noticia suya; mas la explicación que dí en el acto de la parte que me cabía en el hecho, pareció satisfacerle...

A aquest primer motiu de greuge, no esvait per l'explicació del governador, se n'hi afegí immediatament un altre: l'acció no havia acabat amb cap resultat positiu, la qual cosa impel·lí al capità general a responsabilitzar l'alcalde de Sants de difondre notícies falses puix considerà que havia estat aquesta autoritat qui havia informat de l'existència de la "partida". Méndez li precisà que les notícies no li havien arribat per aquesta via sinó a través del Cos de Vigilància i d'un veí d'aquella població. Finalment va plantejar-se un tercer motiu de col·lisió entre el governador civil i el capità general: Novaliches va retreure a Méndez que temps enrera hagués sol·licitat al govern l'aixecament de l'estat de setge i, ara, en canvi, s'hagués vist obligat a impulsar una "gran vigilància", la qual cosa significava -segons ell- una punyent contradicció ja que evidenciava la necessitat de la mesura.

Els tres motius, en diferents nivells, eren prou importants i havien provocat el suficient malestar com perque se'n derivessin actuacions immediates per part del capità general. La primera no va tardar: al cap d'unes hores comunicà a Méndez la detenció i encausament de l'alcalde de Sants, a la qual cosa

...Contesté exponiendo los inconvenientes de semejante medida, pidiendo razonadamente su revocación, asumiendo la responsabilidad de mis propios actos, y manifestando mi opinión en cuantos puntos se relacionaban con la orden de que me daba conocimiento...

La segona va produir-se l'endemà dia 28 quan el governador civil va rebre un interrogatori del fiscal militar referent a la causa oberta contra l'alcalde de Sants, i que havia de respondre en qualitat de testimoni. Méndez no va contestar-lo, ni tampoc s'hi avingué el

⁶¹⁴ Méndez apunta dos objectius: assaltar alguna de les riques cases dels burgesos barcelonins que estiuiejaven a Sant Boi o constituir-se en "partida rebelde", sense excloure la possibilitat que ambdues s'encavalquessin.

⁶¹⁵ **Exposición...** Les cites que reproduïm d'ara endavant són d'aquest document, que no porta les pàgines numerades. Només en cas que la procedència fós una altra, especificarem en nota la font.

dia 29 quan li fou retornat altre cop amb avís de rebuda; justificà la seva actitud amb aquestes paraules

...(el questionari) ofrecía la extraña novedad de exigirme cuenta de mis propios actos, como autoridad, poniéndome en la alternativa de responder como reo en causa extraña o de faltar a la consideración debida al Tribunal...

Immediatament va remetre la informació al ministre de la Governació tot demanant-li les instruccions oportunes i expressant-li

...mi disposición y deseo de dejar el cargo que desempeñaba para evitar mayores complicaciones...

El dia 1 va rebre la notificació de la seva suspensió en base, com ja hem dit, a l'article 50 de la LLei d'Ordre Públic, i amb el detall específic dels motius que la justificaven:

1/ incompliment de l'ordre de detenció i encausament de l'alcalde de Sants;

2/ no haver-ne nomenat el substitut;

3/ haver manifestat opinió contrària a la mesura i haver-ne demanat la revocació;

4/ haver ofés als tribunals ja que no havia contestat el questionari; i

5/ haver utilitzat la guàrdia civil sense el coneixement de l'autoritat militar.

Davant aquests fets, el governador civil considerà que

...por más que en mi opinión fuera un acto irregular, que ninguna ley autoriza ni permite a los capitanes generales en ningun Estado, comprendí la necesidad de consentir mi suspensión para evitar los conflictos, a que pudiera dar lugar una legítima y natural resistencia. La pasión ciega, que parecía aconsejar los actos emanados de la capitanía general, hacía fundado el temor de que mi negativa viniera a plantear la cuestión en el terreno de la fuerza y era tan imposible preveer los males que de éstos se podrían seguir, como necesario excusarlos. Por lo tanto, contesté sin demora que resignaba el mando y a la vez brevísimamente a los desacertados considerandos y principales fundamentos en que aparecía basada la orden injuriosa, a que me sometía. No creí prudente la protesta y me consideré en el deber de contribuir con mi propio consentimiento a hacer legal y respetado el ejercicio de la nueva autoridad, oyendo en esto, como en todo, el consejo de la razón y de la conveniencia pública...

Poc després, com ja sabem, era expulsat de la província i conduït a València, des d'on va traslladar-se a Madrid, on

...sabedor, por otro Ministro, de que el de la Gobernación creía un deber la evacuación del interrogatorio, procedí a contestarle, dirigiéndolo en pliego certificado al Excmo. Sr. Gobernador militar de Barcelona y su provincia...

La destitució i expulsió del governador civil de Barcelona Romualdo Méndez de San Julián per part del capità general de Catalunya, el marquès de Novaliches⁶¹⁶, esdevingué un compendi representatiu dels elements en que s'assentava la preeminència de l'autoritat militar respecte de l'autoritat civil, tant a nivell polític global com dels elements concrets en els que es feia més sensible aquest domini.

A nivell global, la legislació d'excepció va emparar l'actuació del capità general. La cobertura jurídica serví per dur a cap unes actuacions discrecionals que no feien més que posar en evidència cruament qui exercia la direcció política de la província. L'ordre públic, és a dir l'espai des del qual s'exercia el control polític-social, esdevenia el punt nodal al voltant del que es desplegà l'Estat liberal i l'hegemonia militar en aquest àmbit determinà la forma i límits del desenvolupament de l'administració estatal: això comportà que qualsevol fet o incidència que pogués condicionar o representar un límit en l'exercici d'aquella hegemonia obtenia una resposta immediata i contundent per part de la pròpia autoritat militar, que no podia renunciar-hi. En aquest sentit l'enuig de Novaliches perquè Méndez de San Julián s'havia manifestat contrari a la vigència de l'estat de guerra prenia tot el seu significat.

La cobertura jurídica d'altra banda, no feia sinó traduir la realitat d'una correlació de forces materials: no podien comparar-se els mitjans de que disposava el capità general per dirigir la política d'ordre públic amb els que disposava el governador civil i, fins i tot, d'entre els que aquest disposava, el més preuat, la guàrdia civil, estava del tot mediatitzada per l'autoritat militar precisament per llur importància. En aquest sentit, la gosadia de Méndez de San Julián de fer-ne ús sense comunicar-ho a Novaliches fou excessiva a ulls militars.

El governador havia tingut una actuació temerària en termes polítics ja que havia atemptat a dos centres diferents però bàsics, des dels que l'autoritat militar exercia el domini; i, lluny de rectificar-la, s'havia mantingut en la posterior seqüència dels fets, tal com reflectiren la seva actitud respecte de l'alcalde de Sants i la seva negativa a contestar el questionari de la fiscalia militar; però això possiblement no assolía la importància qualitativa dels dos "pecats originals", imperdonables, que havien estat la crítica a l'estat de guerra i l'autonomia en la utilització de la guàrdia civil.

La decisió militar explicitava clarament a qui corresponia la iniciativa en la política d'ordre públic, i com aquesta no admetia cap veleïtat d'actuació autònoma; la sensibilitat del capità general en aquest sentit estava a flor de pell, i més encara en un règim en plena crisi: com sabem, a les poques setmanes triomfaria la Gloriosa.

⁶¹⁶ El 10 d'agost de 1868 el comte de Cheste substituí Novaliches. En unes curtes paraules de comiat, el capità general cessant es lamentava que ...una sola vez he tenido el disgusto de hacer uso de las facultades que las leyes conceden á la autoridad militar en estado de guerra...<<La Corona>> 11.agt.1868.

